

Київ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет Міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародної економіки

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	05 Соціальні та поведінкові науки
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	051 «Економіка»

ПОГОДЖЕНО

Керівник проєктної групи (гарант) освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка»

Людмила ЦИМБАЛ

(підпис)

«_____» _____ 20__ р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри міжнародної економіки

Ярослава СТОЛЯРЧУК

(підпис)

«_____» _____ 20__ р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти _____ Мамішову Мураду Бахруз огли
(прізвище, ім'я, по батькові)
_____ очної (денної) _____ форми навчання
_____ очної (денної), заочної, дистанційної

на підготовку кваліфікаційної магістерської роботи

на тему: « **Механізми та інструменти попередження світових фінансових криз**»

Тему затверджено наказом ректора Університету від «25» червня 2024р. № 926-ст

Кваліфікаційна магістерська робота виконується на матеріалах:

Вітчизняної та зарубіжної науково-методичної літератури, статистичних даних та аналітичних звітів Статистичного управління Норвегії, офіційних сайтів міжнародних організацій та наукових публікацій.

План кваліфікаційної магістерської роботи

Розділ 1	Сутність та характеристики світових фінансових криз (назва розділу)
Розділ 2	Механізми попередження світових фінансових криз (назва розділу)
Розділ 3	Вплив основних індикаторів фінансових криз та антикризова політика України (назва розділу)
Об'єкт дослідження:	Процес виникнення фінансових криз та їх основні стадії.
Предмет дослідження:	Теоретичні засади розвитку світових фінансових криз та їх еволюції з часом, системи раннього попередження економічних шоків.
Мета кваліфікаційної магістерської роботи:	Дослідити сутність фінансових криз, провести аналіз причин їх виникнення та наслідки, вивчити методи запобігання кризам та запропонувати альтернативні шляхи задля їх уникнення.

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1

- дослідити сутність фінансових криз та причини їх виникнення;
- побудувати онтологію основних фінансових криз в історії світової економіки ;
- проаналізувати класифікацію фінансових криз

У розділі 2

- дослідити вплив сучасних криз на провідні економіки світу;
- запропонувати механізми уникнення економічних криз;
- проаналізувати роль міжнародних фінансових установ у глобальній економіці.

У розділі 3

- систематизувати основні індикатори раннього попередження криз;
- запропонувати інноваційні методи уникнення фінансових криз;
- зробити аналіз впливу світових криз на національну економіку у розрізі України

**Завдання підготував
науковий керівник**

(підпис)

«_____» _____ 20__ р.

Стежко Н.В.

(ініціали, прізвище)

Завдання одержав здобувач

(підпис)

«_____» _____ 20__ р.

Мамішов М.Б.

(ініціали, прізвище)

Реферат

Кваліфікаційна магістерська робота містить 83 сторінки, 7 таблиць, 12 рисунків, перелік джерел посилання з 50 найменувань.

«Механізми та інструменти попередження світових фінансових криз»

(назва кваліфікаційної магістерської роботи)

Об'єктом дослідження є процес виникнення фінансових криз та їх основні стадії.

Предметом дослідження є теоретичні засади розвитку світових фінансових криз та їх еволюції з часом, системи раннього попередження економічних шоків.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи – дослідити сутність фінансових криз, провести аналіз причин їх виникнення та наслідки, вивчити методи запобігання кризам

Відповідно до поставленої мети були визначені такі *завдання*:

- дослідити сутність фінансових криз та причини їх виникнення;
- побудувати онтологію основних фінансових криз в історії світової економіки ;
- проаналізувати класифікацію фінансових криз;
- запропонувати механізми уникнення економічних криз;
- проаналізувати роль міжнародних фінансових установ у глобальній економіці;
- систематизувати основні індикатори раннього попередження криз;
- запропонувати інноваційні методи уникнення фінансових криз;
- зробити аналіз впливу світових криз на національну економіку у розрізі України;
- дослідити вплив сучасних криз на провідні економіки світу

Практичне значення отриманих результатів – покращенні управління політикою у сфері антикризового управління, розробці систем попередження фінансових криз та мінімізації ризиків, які можуть виникнути.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи 2024. Рік захисту роботи 2024.

Ключові слова: фінансова криза, стратегії, механізм, державна політика, регулювання, модель

Відгук
на кваліфікаційну магістерську роботу здобувача факультету
міжнародної економіки і менеджменту освітньо-професійної програми
«Міжнародна економіка» Мамішова Мурада Бахруз ОГЛІ
на тему: «Механізми та інструменти попередження світових фінансових
криз»

1. Актуальність теми: зумовлена кількома ключовими факторами. По-перше, останніми роками світова економіка стикалася з численними фінансовими кризами, які мали руйнівні наслідки для економік країн та добробуту населення. Ці події підкреслили необхідність розробки ефективних механізмів та інструментів для запобігання подібним кризам у майбутньому. По-друге, строкові та структурні зміни в глобальному фінансовому середовищі, такі як зростання діджиталізації, розвиток фінансових технологій і збільшення взаємозалежності між ринками, роблять традиційні підходи до управління ризиками менш ефективними. Це викликає потребу в нових підходах дослідження та аналізу фінансових криз, що прагнуть інтегрувати інноваційні методи та інструменти. Крім того, у контексті глобалізації економіки питання регуляції та моніторингу фінансових ринків набуває особливої ваги, оскільки кризи можуть швидко перекидатися з одних країн на інші. Отже, розробка стратегії попередження фінансових криз на міжнародному рівні стає надзвичайно важливою.

2. Позитивні риси кваліфікаційної магістерської роботи: у цій роботі автором детально проаналізовано механізми та інструменти попередження світових фінансових криз, зосереджуючи увагу на їхній ролі у забезпеченні економічної стабільності. Дослідження висвітлює ключові фактори, що сприяють фінансовій уразливості, і пропонує новітні підходи до ідентифікації та управління ризиками. Автор також акцентує увагу на міждисциплінарному характері проблеми, що дозволяє інтегрувати знання з економіки, фінансів та соціальних наук для розробки більш ефективних стратегій попередження криз.

3. Наявність самостійних розробок автора: автором визначено основні механізми та інструменти попередження світових фінансових криз, а також проведено аналіз чинників, що сприяють їх виникненню. У роботі запропоновано інноваційні стратегії для управління фінансовими ризиками, які можуть бути впроваджені на рівні державних регуляторів та фінансових інститутів. Крім того, автор представив власні рекомендації щодо адаптації найкращих світових практик у контексті національної економіки, що сприятиме підвищенню стійкості фінансової системи до потенційних кризових явищ.

4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій: Теоретична значущість даного дослідження полягає в систематизації знань про механізми та інструменти попередження фінансових криз, що дозволяє глибше зрозуміти їхню природу та взаємозв'язки. Автором розроблено нові моделі аналізу фінансових ризиків, що можуть слугувати основою для

подальших досліджень у цій області, а також сприяти формуванню теоретичних основ для адаптації фінансових систем до сучасних викликів.

Практична значущість дослідження полягає в можливості застосування отриманих рекомендацій для створення ефективних механізмів регулювання та управління фінансовими ризиками на рівні держави та фінансових установ. Ці результати можуть бути використані для вдосконалення політики стабілізації фінансового сектору, підвищення його стійкості та захисту національної економіки від потенційних кризових явищ, що в умовах глобалізації стає дедалі важливішим.

5. Наявність недоліків: У даній роботі слід було б більш ґрунтовно проаналізувати соціально-економічні фактори, які можуть впливати на ефективність механізмів попередження фінансових криз, оскільки поведінка споживачів та інвесторів є важливими елементами ринку. Крім того, бажано було б розширити коло досліджуваних країн для більш повного порівняльного аналізу регуляторних підходів у різних економічних контекстах, що дозволить підвищити репрезентативність висновків.

6. Загальна оцінка кваліфікаційної магістерської роботи та її допущення до захисту перед ЕК: робота виконана на високому теоретичному і методологічному рівнях, відповідає усім нормативним вимогам, що висуваються до кваліфікаційних магістерських робіт та допускається до захисту перед Екзаменаційною комісією з попередньою оцінкою 40 балів.

Науковий керівник: професор кафедри міжнародної економіки, д.е.н., професор

Стежко Н.В.

«30» листопада 2024 р.

Рецензія
на кваліфікаційну магістерську роботу
здобувача вищої освіти
Мамішова Мурада Бахруз огли

Тема: Механізми та інструменти попередження світових фінансових криз

Актуальність теми кваліфікаційної роботи і доцільність її розроблення. Стабільність сучасної глобальної фінансової системи є дуже важливою для національних економік і світового господарства. Вона є складним і динамічним механізмом, бо знаходиться у постійній трансформації завдяки процесу глобалізації. Дослідження створення ефективних механізмів попередження фінансових криз ще не завершені, що підкреслює актуальність подальших досліджень у цій сфері.

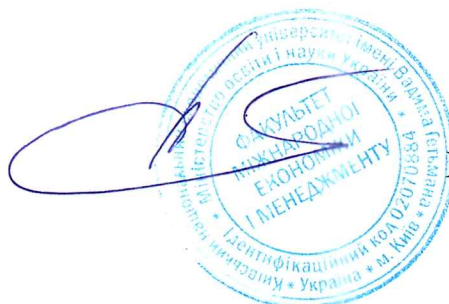
Якість проведеного дослідження. Автором досліджено фінансові кризи різних історичних епох, наведена детальна класифікація фінансових криз. У роботі наведена достатня кількість статистичних даних та графічних малюнків задля аналізу тематики.

Позитивні риси кваліфікаційної роботи. Представлена робота є самостійним дослідженням. Досліджено теоретичні аспекти, історичні (на прикладі Великої депресії в США і по 2024 рік включно), авторка використовує достатньо інформаційних даних для розкриття проблеми

Зауваження. Окрім зауважень редакційного характеру, автору доцільним було б розглянути у практичному аспекті основні макроекономічні індикатори раннього попередження криз. Недостатньо повно проаналізовано законодавче забезпечення розвинутих країн для попередження світових фінансових криз. Окремі положення впливу фінансових криз на економіку України недостатньо повно досліджено.

Практична значимість висновків і рекомендацій. Висновки та рекомендації роботи можуть бути використані для розробки політики фінансовим інституціям, впровадженню ефективніших стратегій управління ризиками, зменшуючи ймовірність виникнення фінансових криз. Також окремі пункти можна використовувати при вдосконаленні механізмів повоєнного відновлення української повоєнної економіки. Запропоновані рекомендації та пропозиції можуть бути використані також для зміцнення співпраці між країнами та міжнародними фінансовими організаціями, обмінюючись при цьому набутими досвідом та знаннями щодо уникнення глобальних фінансових криз

Доцент кафедри
міжнародного менеджменту
Київського національного
економічного університету
імені Вадима Гетьмана,
к.е.н., доцент

М.Е. Прохорова

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ.....	5
1.1. Міжнародні фінансові кризи та їх причини.....	5
1.2. Вплив міжнародних фінансових криз ХХ – початку ХХІ ст. на світову економіку.....	13
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ.....	27
2.1. Стан сучасної міжнародної економіки в умовах глобальної невизначеності та турбулентності.....	27
2.2. Сучасні механізми та інструменти запобігання світовим фінансовим кризам.....	33
2.3. Роль міжнародних інститутів у запобіганні світовим фінансовим кризам.....	43
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ОСНОВНИХ ІНДИКАТОРІВ ФІНАНСОВИХ КРИЗ ТА АНТИКРИЗОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ.....	51
3.1. Показники та індикатори світових фінансових криз.....	51
3.2. Антикризові заходи, які застосовуються в Україні з метою зменшення негативних наслідків світової фінансової кризи.....	55
3.3. Інноваційні інструменти підвищення стійкості світової фінансової системи в умовах розвитку глобальних криз.....	63
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79

ВСТУП

Актуальність теми. Фінансова криза у сучасному світі набула глобального характеру. Вона швидко поширюється на взаємозалежні країни та завдає значних збитків національним економікам. Тому дуже важливо, щоб кожна з країн світу, в тому числі і наша країна, вживала різноманітних кроків у сфері виходу з фінансової кризи шляхом належного використання наявних у них матеріальних та фінансових ресурсів. Своєчасне реагування на ознаки кризи та правильна побудова антикризової політики держави допоможуть мінімізувати ризики економічного колапсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням феномену фінансової кризи як негативного соціально-економічного явища займалися багато вчених. Серед них: Ш. Геффернан, М. Фрідман, М. Бордо, Д. Сакс, А. Шварц та інших. Актуальною була дана проблематика і для вітчизняних економістів, багато з яких були фахівцями світового рівня. Найбільш відомими є Барановський О.І., Береславська О.І., Вовк В.Я., Дмитрик Ю.В., Козюк В.В., Баранчук В.В..

Метою роботи є дослідити сутність фінансових криз, провести аналіз причин їх виникнення та наслідки, вивчити методи запобігання кризам та запропонувати альтернативні шляхи задля їх уникнення.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

- дослідити сутність фінансових криз та причини їх виникнення;
- побудувати онтологію основних фінансових криз в історії світової економіки ;
- проаналізувати класифікацію фінансових криз;
- запропонувати механізми уникнення економічних криз;
- проаналізувати роль міжнародних фінансових установ у глобальній економіці;
- систематизувати основні індикатори раннього попередження криз;
- запропонувати інноваційні методи уникнення фінансових криз;

- зробити аналіз впливу світових криз на національну економіку у розрізі України;
- дослідити вплив сучасних криз на провідні економіки світу

Об'єктом дослідження є процес виникнення фінансових криз та їх основні стадії.

Предметом дослідження є теоретичні засади розвитку світових фінансових криз та їх еволюції з часом, системи раннього попередження економічних шоків.

Методи дослідження. Під час дослідження застосовувалися наступні методи наукового дослідження: описовий, збір та систематизація, аналіз, методи індукції та дедукції, аналогій, графічний та статистичний.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Теоретична значущість полягає у розширенні знань про механізми виникнення фінансових криз, які допомагають більш детально проаналізувати теорії фінансових криз. Практична значущість полягає у покращенні управління політикою у сфері антикризового управління, розробці систем попередження фінансових криз та мінімізації ризиків, які можуть виникнути

Інформаційна база дослідження складається з офіційних статистичних даних та аналітичних звітів Міжнародного валютного фонду, Світового банку та інших фінансових структур. Також було розглянуто багато наукових робіт як вітчизняних фахівців, так і іноземних, які досліджували проблематику фінансових криз у різні епохи.

Структура роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, нараховує 83 сторінок, 50 використаних джерел, 12 рисунків та 7 таблиць.

РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

1.1. Міжнародні фінансові кризи та їх причини

Економічні кризи мають серйозні негативні наслідки для економік країн. Девальвація національних валют, проблеми на валютних ринках і ринках капіталу, приплив іноземного капіталу та проблеми з платіжним балансом є одними з найбільш істотних недоліків криз. Кризи мають не тільки економічні наслідки, а й впливають на соціальну сферу. Зростання безробіття, паралельне зі зниженням реальної заробітної плати та виробництва, є одним із соціальних вимірів кризи. Економічні кризи можуть призвести до різноманітних проблем у сфері економічного зростання, зовнішньої торгівлі та зайнятості як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються, через економічні та торговельні зв'язки між країнами. Ступінь, до якого криза впливає на країни, може відрізнятися від однієї країни до іншої та від однієї компанії до іншої. З точки зору інвестора, періоди економічної кризи були найскладнішими часами для прийняття інвестиційних рішень. Протягом історії, як у світі, так і в нашій країні, траплялися економічні кризи. З цієї причини розуміння причин, характеристик, типів, наслідків і можливих рішень криз дозволить окремим особам, підприємствам і суспільству бути краще підготовленими до них.

Щоб будь-яку ситуацію можна було вважати кризою, вона повинна мати фундаментальні елементи або характеристики кризи. Кризи — це непередбачені або непередбачувані несприятливі події, які виникають раптово й несподівано. Вони створюють небезпеки та загрози для окремих осіб та організацій, водночас створюючи нові можливості. Вони можуть бути короточасними або довготривалими. Іншою характеристикою криз є їх хвильовий ефект; криза, що виникає в одному секторі, може також вплинути на інші сектори.

На сьогоднішній день термін "криза" в науці ще не має чіткої інтерпретації і тому дати певне визначення цьому поняттю неможливо. Тому своєрідну еволюцію трактування цього поняття можна представити наступним чином (див. табл. 1).

Таблиця 1.1 - Еволюція трактування поняття «криза»

	Визначення кризи	Джерело
1.	Криза – це така фаза розвитку, якій притаманна різка зміна та порушення рівноваги устрою життя системи	[1]
2.	Криза — це переломний етап функціонування будь-якої системи, коли вона піддається впливу ззовні або зсередини, що потребує від неї якісно нового реагування. Основна особливість кризи полягає в тому, що вона загрожує руйнацією системи (частково або повністю)	[2, с. 4]
3.	Криза – це переломна, непередбачувана подія, наслідком якої є як позитивні (підвищення ефективності діяльності, залучаючи в роботу трансформаційні сили), так і негативні результати (розбалансування системи підприємства) у господарській діяльності	[3]
4.	Фінансова криза – глибокий розлад державної фінансової системи, супроводжуваний інфляцією, нестійкістю курсів цінних паперів, що виявляється в різкій невідповідності доходів бюджету їхнім витратам, нестабільності та падінні валютного курсу національної грошової одиниці, взаємних неплатежах економічних суб'єктів, невідповідності грошової маси в обігу вимогам закону грошового обігу.	[4]
5.	Криза – це певний етап функціонування і розвитку соціально-економічної системи, який зумовлює	[5]

	об'єктивну необхідність її якісної трансформації як способу виходу з неї	
--	--	--

Вивченням феномену фінансової кризи як негативного соціально-економічного явища займались багато вчених. Серед них: Ш. Геффернан, М. Фрідман, М. Бордо, Д. Сакс, А. Шварц та інших. Актуальною була дана проблематика і для вітчизняних економістів, багато з яких були фахівцями світового рівня. Найбільш відомими є Барановський О.І., Береславська О.І., Вовк В.Я., Дмитрик Ю.В., Козюк В.В., Баранчук В.В..

Наприклад, на думку А. Шварца, причиною світових фінансових криз є виникнення порушень у функціонуванні банківської системи. Тобто в цьому випадку фінансова криза прирівнюється до кризи банківської системи, основними ознаками якої виступають наочна банківська паніка, падіння довіри економічних суб'єктів до банків, масштабне неповернення депозитів. Щоб подолати наслідки фінансової кризи А. Шварц пропонує центральними банкам підтримувати платоспроможні банки інструментами ліквідності [6]

Лазня А. визначає фінансову кризу як «глибокий розлад кредитно-фінансових систем у цілій сукупності держав, що призводить до різких диспропорцій у міжнародних валютно-кредитних системах і перерви їх функціонування» [7].

Чухно А. бачив основними передумовами фінансової кризи та майбутніх економічних проблем невідповідність між новими умовами економічного розвитку та існуючим механізмом регулювання співвідношення виробництва та грошово-фінансовою системою. [8]

Існують численні теоретичні моделі, розроблені для пояснення реальних і фінансових криз. Однак ці моделі не є універсальним поясненням для всіх типів криз, оскільки, незважаючи на деякі спільні риси між ними, немає двох абсолютно однакових криз. Моделі, які зосереджуються на різних аспектах криз, можна розділити на чотири основні групи, перелік яких наведено нижче на малюнку з наступною детальною характеристикою.

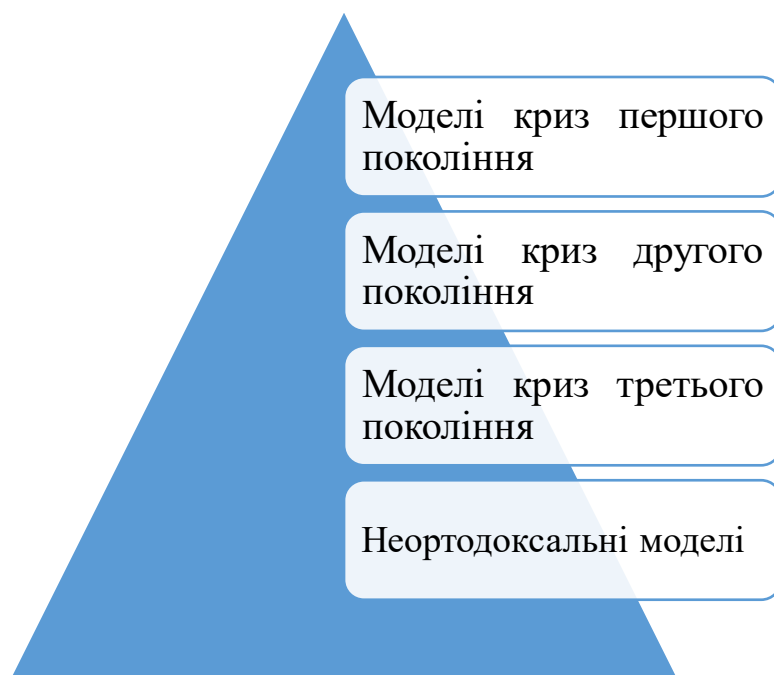

Рисунок 1.1 - Моделі фінансової кризи

Джерело: розроблено автором

Моделі криз першого покоління. Моделі першого покоління, спочатку запропоновані Кругманом у 1979 році та вдосконалені Флудом і Гарбером у 1984 році, приписують грошові кризи структурним дисбалансам у макроекономічній політиці. Ці моделі припускають, що фінансові кризи виникають через невідповідність між фундаментальними дисбалансами в економічній політиці та підтриманням фіксованого обмінного курсу. Згідно з моделлю Пола Кругмана, країни з системою фіксованого обмінного курсу та постійним дефіцитом бюджету мають тенденцію фінансувати свій дефіцит шляхом постійного та неконтрольованого друкування грошей. При цьому прив'язка курсу здійснюється шляхом прямої інтервенції на валютному ринку. Таким чином, крім втрати капіталу, спричиненої відтоком іноземного капіталу з країни, торговельний дефіцит, що є результатом режиму фіксованого валютного курсу, також призводить до втрати резервів. В економіці, яка повільно втрачає свої резерви, ймовірність переростання проблеми в кризу з часом зростає [9].

Моделі кризи другого покоління: у відповідь на те, що моделі фінансової кризи першого покоління не змогли пояснити європейську грошову кризу 1992 року та латиноамериканську кризу 1994 року, з'явилися нові теорії, класифіковані

як моделі другого покоління. Моделі фінансової кризи другого покоління підкреслюють, що через конфлікт між підтримкою фіксованого обмінного курсу та певними важливими економічними показниками, політики можуть віддати перевагу не протистояти спекулятивним атакам і можуть вирішити дозволити обмінному курсу плавати. Коротше кажучи, ця модель передбачає, що криза є політичним вибором. Іншими словами, дилема між прагненням уряду до девальвації та його одночасним бажанням підтримувати фіксований обмінний курс призводить до спекулятивних атак на валюту країни. Однак такі проблеми, як безробіття та економічний спад у країнах, що розвиваються, створюють тиск на уряди, і навіть коли валютних резервів центрального банку достатньо для захисту обмінного курсу, спекулятивна атака може змусити уряди або девальвувати національну валюту, або перейти на режим плаваючого валютного курсу.

Моделі кризи третього покоління: Азійська криза, яка вплинула на всі країни Південно-Східної Азії, що розвиваються, у 1997 році та згодом поширилася на інші країни за межами регіону скасувала припущення, висунуті в моделях фінансової кризи першого та другого поколінь. В результаті зростання інтеграції фінансового ринку моделі кризи третього покоління базуються на тому факті, що нестабільність або криза на фінансовому ринку однієї країни може спровокувати кризу в іншій країні, яку неможливо пояснити макроекономічними фундаментальними показниками. Пояснюючи одночасні кризи в різних країнах, стверджується, що країни мають однакову внутрішню вразливість, що призводить до того, що вони зазнають спільних потрясінь. У моделях кризи третього покоління підвищення процентних ставок впливає на кількість кредитів і обмежує доступ фірм до фінансового капіталу. Зміст моделі кризи третього покоління характеризується ефектом зараження. Кризи можуть поширюватися через фінансову взаємозалежність між країнами, конкуренцію між країнами на ринку та прийняття інвесторами спільної інвестиційної стратегії.

Неортодоксальні моделі фінансової кризи: в економічній літературі моделі фінансової кризи першого, другого та третього поколінь складають традиційні моделі кризи. Було помічено, що традиційні підходи були застарілими для

пояснення світової фінансової кризи 2008 року. Згідно з неортодоксальними моделями кризи, відносини між фінансами та витратами є не лише фактором, що посилює нестабільність у капіталістичній економіці, але й джерелом самої нестабільності. Основними елементами цих моделей є такі поняття, як надмірна заборгованість, що є результатом накопичення боргу та її дефляція, системний ризик. У періоди економічного зростання швидке збільшення банківських кредитів і накопичення боргів у нефінансовому секторі через інстинктивну поведінку учасників ринку у вигляді надмірного оптимізму збільшують кредитний ризик банків і крихкість фінансової системи. Іншими словами, фундаментальною причиною кризи є хвиля надмірного оптимізму, яка є результатом інстинктивної поведінки учасників ринку та кредитного буму, до якого вона призводить [10]

Наразі існують наступні теорії щодо змісту поняття фінансової кризи в цілому, які можна побачити нижче у таблиці.

Таблиця 1.2 - Теорії змісту поняття «фінансова криза»

Теорія	Коротка характеристика
Періодичне стягнення боргу	Однозначно зустрічається в періоди швидкого зростання як компаній, так і країн. Цей борг вважається головною причиною кризи.
Цикл, створений у банківській сфері	Викликає найбільшу інфляцію та занепокоєння у банківській сфері. Будь-яка кризова ситуація у цій сфері зменшить вплив жорсткої монетарної політики на економічну активність
Теорія невизначеності	За Неррінгом і Молозером існує важливість прийняття правильного рішення між майбутнім доходом і ризиком. У цьому випадку головною причиною криз є нерішучість.
Раціональна теорія	Очікування зміни цін відносять до факторів кризи

Теорія кредиту	Скорочення обсягів кредитування призводить до раптового зростання попиту на кредит у банківському секторі
Теорія структури фінансового ринку	Такі питання, як освоєння нових ринків або усунення існуючих проблем, пов'язаних з виходом на ринок, вважаються необхідними. Усунення існуючих проблем, пов'язаних з доступом на ринок, і зростання конкуренції призводить до зниження кредитних стандартів в цілому, створюючи кризові умови

Джерело: розроблено автором

Базуючись на даних теоріях, можна виділити основні види фінансових:

1) Валютні кризи: валютною кризою називають, коли спекулятивні атаки на валюту призводять до швидкого знецінення її вартості протягом короткого періоду, змушуючи країну захищати свою валюту значними втратами валютних резервів або швидким підвищенням процентних ставок. Валютні кризи можуть виникнути внаслідок спекулятивних атак, колапсу на внутрішніх ринках активів, збільшення короткострокового зовнішнього боргу, деномінованого в іноземній валюті, надмірного переоцінки валюти або політичних переваг щодо відмови від системи фіксованого обмінного курсу.

2) Банківські кризи: банківські кризи стосуються ситуації, коли комерційні банки стикаються з дефіцитом ліквідності та згодом збанкрутують через нездатність продовжити термін погашення своїх боргів або задовольнити раптові вимоги зняття з депозитів до запитання. Банківські кризи, як правило, тривають довше, ніж валютні, і мають сильніший вплив на обсяг економічної діяльності. Відсутність довіри до банківської системи та наявність слабкої банківської системи призводять до поступового краху банків з часом. Скорочення банківських позик зменшує інвестиції та споживання фірмами та домогосподарствами через зменшення їхнього капіталу.

3) Кризи зовнішнього боргу: кризи зовнішнього боргу – це ситуація, коли країна не може сплатити свої державні чи приватні зовнішні борги. Боргові кризи

виникають, коли позичальник не може погасити свої борги, а кредитори, передбачаючи можливість несплати, утримуються від надання нових позик і намагаються повернути існуючі. Коли країна не може погасити свої борги, це називається дефолтом. Девальвація та дефолт можуть бути навмисними рішеннями уряду, але вони, як правило, сприймаються як непередбачені наслідки в результаті зміни настроїв інвесторів, що призводять до раптової зупинки притоку капіталу або відтоку капіталу.

4) Системні кризи: системні кризи можна визначити як шоки, що відбуваються у фінансовій системі, які порушують такі важливі функції, як оцінка активів, розподіл кредитів і платежі. Хоча системні кризи можуть включати валютні кризи, валютні кризи не завжди призводять до системних фінансових криз. Системні фінансові кризи — це серйозні фінансові збої, які суттєво впливають на реальну економіку, перешкоджаючи ефективному функціонуванню фінансових ринків. Ці кризи можуть виникати через структуру та нестабільність економічних, політичних і соціальних факторів [11].

Щоб мінімізувати ризики появи фінансових криз, треба вміти ідентифікувати фактори збурення та розуміти наслідки їх появи. Пропонується коротке узгальнення по видам факторів, які можуть викликати кризу (див. табл.).

Таблиця 1.3 - Фактори збурення фінансових криз

Вид фактору	Приклади	Наслідки
Грошово-фінансові	Гіперінфляція, нестабільність банківської системи, завищення валютних курсів, зростання державного боргу, великий рівень дефіциту платіжного балансу	Падіння ВВП, зменшення експорту та рівня кредитування
Політичні	Високий рівень корупції, зміна нормативних актів, негативні події глобального рівня	Погіршення репутації країни, падіння інвестиційної привабливості

Технологічні	Вплив інноваційних технологій та методів управління	Спекулятивний бум, внаслідок чого збільшуються позики домогосподарств; товари починають швидше розпродаватися, а ціни падають
Глобалізаційні	Діяльність ТНК, рух прямих іноземних інвестицій	Порушується політичний та економічний контроль, крупні корпорації починають диктувати волю країнам.

Джерело: [12]

Отже, дані фактори можуть стати причиною появи світових фінансових криз через механізм реалізації причинно-наслідкових економічних законів. Внаслідок цього з'являються суперечності між економічними потребами та грошово-фінансовою системою.

1.2. Вплив міжнародних фінансових криз XX – початку XXI ст. на світову економіку

Економічні кризи були ще до капіталізму. Найбільш відомі та досліджувані з боку експертів почалися з 20-х років XX ст. Вже відбулося кілька десятків подібних фінансових шоків, які наведені нижче у таблиці.

Таблиця 1.4 - Світові фінансово-економічні кризи

Період	Передумови кризи	Наслідки кризи
1929–1933 рр.	Обвал фондового ринку США на Нью-Йоркській фондовій біржі	Зменшення національного прибутку, зменшення промислового виробництва, знизилась ціна на с/г продукцію, деякі банки і підприємства зазнали

		банкрутства, зріс рівень безробіття
1973–1975 рр.	Військовий конфлікт на Близькому Сході; усі арабські країни-члени ОПЕК, Єгипет та Сирія заявили, що не будуть постачати нафту Великій Британії, Канаді, Нідерландам, США та Японії	Зменшився видобуток нафти, зросли світові ціни на нафту
1980-1982 рр.	Перевиробництво та проблема збуту товарів	Перевиробництво товарів, зменшення кількості робочих місць у вугільній промисловості
1987 р.	Індекс Доу-Джонса знизився до 23 % на Нью-Йоркській фондовій біржі	Брокери та трейдери втратили роботу
1997–1998 рр.	Девальвація національної валюти Тайланду на 50 %; світові ціни на енергоресурси знизились на 35 %	Девальвація національної валюти
2008–2009 рр.	Обвал американського іпотечного ринку; крах найбільших американських інвестиційних банків; обвальне падіння індексів фондового ринку США	Зріс рівень безробіття, зменшення кількості робочих місць, зменшення доходів домогосподарств

2020–2022 рр.	Глобальна пандемія спричинена вірусом SARS- CoV-2	Зменшення доходів громадян, падіння світових фондових ринків, зростання рівня безробіття, скорочення обсягів діяльності малого та середнього бізнесу, зменшення кількості туристичних поїздок
------------------	---	---

Джерело: [13]

Але вашій увазі пропонується декілька з них, які вплинули на світову економіку в цілому, а не лише певні країни чи регіони.

Однією з причин для вивчення Великої депресії є те, що це була найгірша економічна катастрофа 20-го століття. Між 1929 і 1933 роками кількість товарів і послуг, вироблених у Сполучених Штатах, скоротилася на третину, рівень безробіття зріс до 25 відсотків робочої сили, фондовий ринок втратив 80 відсотків своєї вартості, а близько 7000 банків збанкрутували.

Рисунок 1.2 - Індекс споживчих цін у США в 1929-1936 роках

Джерело: розроблено автором на основі даних San Jose State University [14]

Ще одна причина для вивчення Великої депресії полягає в тому, що сам масштаб економічного колапсу — і той факт, що він охопив усі аспекти економіки та кожен регіон світу — робить цю подію чудовим засобом для викладання важливих економічних концепцій. Можна дізнатися про інфляцію та дефляцію, валовий внутрішній продукт (ВВП) і безробіття, порівнюючи Депресію з останнім

досвідом. Крім того, Велика депресія показує важливу роль, яку відіграють гроші, банки та фондовий ринок у економіці.

Третя причина вивчення Великої депресії полягає в тому, що вона різко змінила роль уряду, особливо федерального уряду, в економіці США. До Великої депресії витрати федерального уряду становили менше 3 відсотків ВВП. До 1939 року федеральні витрати перевищили 10 відсотків ВВП. Велика депресія також допомогла заснувати Федеральну корпорацію страхування вкладів (FDIC), регулювання ринків цінних паперів, народження системи соціального страхування та першу національну мінімальну заробітну плату.

Обвал фондового ринку 1929 року часто спадає на думку, коли люди думають про Велику депресію. Криза знищила значні багатства. Можливо, ще важливіше те, що криза викликала сумніви щодо стану економіки, що змусило споживачів і фірми скоротити свої витрати, особливо на дорогі товари, такі як автомобілі та побутова техніка. Однак, яким би масштабним він не був, крах фондового ринку сам по собі не став причиною Великої депресії.

Деякі економісти вказують пальцем на протекціоністську торговельну політику та крах міжнародної торгівлі. Мито Смута-Хоулі 1930 року різко підвищило вартість імпортованих товарів і призвело до дій у відповідь з боку основних торгових партнерів Сполучених Штатів. Велика депресія була всесвітнім явищем, і крах міжнародної торгівлі був навіть більшим, ніж крах світового виробництва товарів і послуг. Проте, як і крах фондового ринку, протекціоністська торгова політика сама по собі не стала причиною Великої депресії. Інші експерти пропонують різні пояснення Великої депресії. Деякі історики називають Велику депресію неминучим провалом капіталізму. Інші звинувачують у депресії «надміри» 1920-х років: надмірне виробництво товарів, надмірне будівництво, надмірні фінансові спекуляції або надмірно спотворений розподіл доходів і багатства. Жодне з цих пояснень не витримало з часом [15].

Одне з пояснень, яке витримало випробування часом, зосереджується на краху банківської системи США та, як наслідок, скороченні грошової маси країни.

Економісти Мілтон Фрідман і Анна Шварц наводять вагомі докази того, що падіння грошової маси спричинило різке падіння виробництва та цін в економіці.

У 1930-х роках Сполучені Штати були на золотому стандарті, тобто уряд США обмінював долари на золото за фіксованою ціною. Комерційні банки, а також банки Федерального резерву зберігали частину своїх резервів у формі золотих монет і злитків, як того вимагає закон. Збільшення золотих запасів, яке може бути отримано від внутрішнього видобутку чи надходження золота з-за кордону, дасть банкам змогу збільшити кредитування та, як наслідок, матиме тенденцію до збільшення грошової маси. З іншого боку, зменшення резервів призвело б до скорочення грошової маси. Наприклад, великі вилучення готівки або золота з банків можуть зменшити банківські резерви до такої міри, що банкам доведеться скорочувати непогашені кредити, що призведе до подальшого зменшення депозитів і скорочення грошової маси.

Грошовий запас скоротився під час Великої депресії головним чином через банківську паніку. Банківські системи покладаються на впевненість вкладників у тому, що вони зможуть отримати доступ до своїх коштів у банках, коли вони їм знадобляться. Якщо ця впевненість похитнеться — можливо, банкрутством важливого банку чи великої комерційної фірми — люди поспішають забирати свої депозити, щоб уникнути втрати коштів у разі банкрутства їх власного банку [15].

У червні 1997 року виникла фінансова криза, яка охопила більшість економік тигра Південно-Східної Азії та основних гравців у Східній Азії; це навіть мало значні наслідки по всьому світу в Сполучених Штатах. Те, що почалося в Таїланді, врешті-решт вплинуло на Малайзію, Сінгапур, Індонезію, Філіппіни, Гонконг і Південну Корею, усі з яких зареєстрували вражаюче економічне зростання протягом 1990-х років. Але в усіх цих країнах наприкінці 1997 року їхні фондові ринки та валюти зазнали краху, що змусило багатьох із них шукати фінансової допомоги в установах розвитку, щоб запобігти дефолту.

До кризи багато країн Південно-Східної Азії мали щорічні темпи зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) у діапазоні від 6 до 9 відсотків, значна частина яких була спричинена експортним бумом, який став можливим завдяки все

більш вільній світовій торгівлі, дешевій, але продуктивній робочій силі в їхніх внутрішніх економіках і, у деяких випадках, швидкому зростанню прямих іноземних інвестицій (ПІІ) великих транснаціональних компаній та інвесторів, які ще більше допомогли збільшити обсяг виробництва в цих країнах.

Дійсно, у період 1990-96 рр. вартість експорту з Малайзії зростала на 18 відсотків на рік, Таїланду на 16 відсотків, Сінгапуру на 15 відсотків, Гонконгу на 14 відсотків, а Південної Кореї та Індонезії на 12 відсотків. Характер їхнього експорту також різко змінився протягом цього часу, перейшовши від основних матеріалів, таких як текстиль, до більш інноваційних продуктів, таких як побутова електроніка, автомобілі та напівпровідники. Успіх експортного буму став відомим як азіатське економічне диво та сприяв значному глобальному припливу капіталу до регіону. Це також спровокувало надзвичайно багатство, яке призвело до безпрецедентного буму нерухомості та інфраструктури. Ціни на землю та будинки у великих столичних районах, таких як Бангкок і Гонконг, почали стрімко зростати, викликавши великий будівельний бум у всьому регіоні.

Такі бурхливі умови також спонукали комерційні банки розширити свою кредитну діяльність, причому короткострокове кредитування місцевих фірм було особливо активним. Таке кредитування користувалося високим попитом протягом більшої частини першої половини 1990-х років завдяки вищій дохідності, яку пропонували банки в регіоні порівняно з іншими світовими ринками. Ставки в Сполучених Штатах і Японії, наприклад, були значно нижчими протягом цього часу, оскільки обидві країни вели монетарну експансію, щоб заохотити зростання після серйозних рецесій у їхніх відповідних економіках. Таким чином, вищі процентні ставки в Південно-Східній Азії пропонували не тільки привабливе місце для інвестицій, але також були привабливими для короткострокових інструментів, які прагнули отримати прибуток від позитивної різниці процентних ставок порівняно з іншими частинами світу.

Однак фундаментальні недоліки лежали в основі успіху економік тигрів, а саме те, що їхні валюти були прив'язані до долара США, щоб залучити ПІІ разом із підвищенням процентних ставок. Обмінні курси також були зафіксовані на

рівнях, які сприяли експортним секторам. Приблизно з 1995 року, коли США почали підвищувати власні процентні ставки та залучати глобальні фонди, вартість долара почала зростати. Таким чином, азіатські валюти, прив'язані до долара США, також почали дорожчати, що завдало шкоди їхнім експортним галузям.

Інвестори почали виходити з регіону, оскільки втрати в експортних галузях вдарили по цінах на активи, які самі були забезпечені значними сумами кредитів. Оскільки капітал продовжував витікати з економік цих країн Південно-Східної Азії, тиск на їхні валюти посилювався до такого ступеня, що уряд Таїланду вичерпав свої резерви, витративши мільярди доларів, намагаючись підтримати прив'язаний обмінний курс. Таким чином, після примусового скасування прив'язки тайський бат перейшов від фіксованого до плаваючого обмінного курсу і одразу впав майже на 20 відсотків.

Падіння курсу бата ознаменувало початок глибокої фінансової кризи, яка в наступні місяці вразила більшу частину Південно-Східної та Східної Азії. Проблеми Таїланду спровокували відхід іноземних інвесторів і кредиторів у всьому регіоні, включаючи японські банки, які надали значну частку кредитів цим азіатським економікам. Валюта, фондовий ринок і ринок нерухомості Таїланду ще більше ослабли. Малайзія також втрутилася того місяця, щоб захистити свій ринггіт, незадовго до того, як філіппінський песо та індонезійська рупія зазнали значної девальвації [16].

Наступні кілька місяців спостерігали подальше ослаблення валют у всьому регіоні, а ефект поширення означав, що країни за межами регіону також почали відчувати наслідки кризи, включаючи Гонконг і Південну Корею. До жовтня майже 30 мільярдів доларів було прибрано з фондового ринку Гонконгу після того, як східноазіатське місто-держава підвищило ставки банківських кредитів до 300 відсотків, щоб захистити свій долар від спекулятивних атак проти його прив'язки до долара США. Навіть США були змушені призупинити ринкову торгівлю, оскільки криза спричинила падіння індексу Dow Jones Industrial Average (DJIA) на 554 пункти 27 жовтня — це найбільша втрата балів за один день до того часу.

І хоча до того часу Південна Корея зберігала відносну стабільність, корейська вона впала до рекордно низького рівня наступного дня після призупинення ринку США, перш ніж продовжити падіння. Тоді фондовий ринок Кореї пережив найбільше одноденне падіння 8 листопада. Десять днів потому центральний банк Кореї припинив усі спроби підтримати вон, дозволивши йому впасти нижче 1000 по відношенню до долара, а потім звернувся за підтримкою до МВФ. МВФ відповів пакетом у 57 мільярдів доларів — найбільшим за всю історію — у грудні, коли Південна Корея була на межі дефолту.

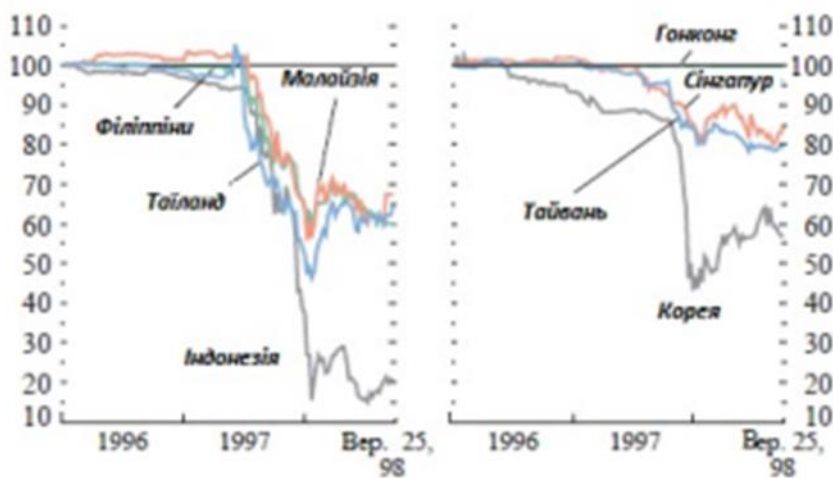

Рисунок 1.3 - Курси національних валют по відношенню до долара США (доларів США за одиницю національної валюти, 5 січня 1996 р. =100)

Джерело: [17]

Але з усіх країн, які постраждали від азіатської фінансової кризи, можливо, Індонезія постраждала найбільше, як з точки зору фінансових, так і політичних витрат, які зрештою понесла країна. З серпня по жовтень найбільша економіка Південно-Східної Азії спостерігала падіння валюти на 30 відсотків, незважаючи на зусилля центрального банку підтримати її. Таким чином, до МВФ і Світового банку було подано запит про допомогу, на що МВФ погодився надати пакет кредитів за умови, що Джакарта прийме суворі реформи і закrije 16 неплатоспроможних банків. Але рупія впала до історичного мінімуму до середини січня після того, як

президент Сухарто оприлюднив державний бюджет, який не відповідає вимогам МВФ.

Після великих демонстрацій і панічних скупок по всій країні через страх подальшого падіння валюти Сухарто підписав нову кредитну угоду з МВФ 15 січня, яка передбачала ліквідацію монополій країни та державних субсидій для скорочення витрат і зовнішніх боргів. Але відмова президента виконати певні вимоги призвела до того, що МВФ стримав частину допомоги. Після подальших харчових бунтів по всій країні в квітні було досягнуто третьої угоди, згідно з якою МВФ дозволив уряду надавати субсидії на продовольство та паливо в обмін на поступку Сухарто щодо закриття більшої кількості неплатоспроможних банків. Але цивільний хаос, а також підвищення цін на продовольство та енергоносії зрештою стали ключовими для того, щоб змусити Сухарто залишити владу після 32 років правління.

Коли пил влягся, стало зрозуміло, наскільки сильно фінансова криза завдала економіці тигрів Азії. Номінальний ВВП на душу населення з 1996 по 1997 рік впав на 43,2 відсотка в Індонезії, 21,2 відсотка в Таїланді, 19 відсотків у Малайзії, 18,5 відсотка в Південній Кореї та 12,5 відсотка на Філіппінах. А фондові ринки втратили до 70 відсотків своєї вартості до початку 1998 року [18]. МВФ вказав на декілька ключових внутрішніх і зовнішніх факторів, які сприяли азійській фінансовій кризі, зокрема:

- тиск перегріву, про який свідчать великі зовнішні дефіцити та завищена вартість нерухомості та фондового ринку;
- тривалі, нестійкі прив'язки обмінних курсів, які затьмарювали реакцію монетарної політики на тиск перегріву та серйозно підвищували валютний ризик для фінансового та корпоративного секторів;
- відсутність ефективного фінансового нагляду та пруденційних правил, а також практика кредитування під керівництвом уряду, що сприяло різкому погіршенню якості кредитних портфелів банків;
- політична невизначеність, яка ще більше послабила довіру інвесторів;

- суттєва недооцінка ризиків, притаманних азіатському регіону, міжнародними інвесторами в пошуках вищої прибутковості.

Криза 2008 року також може вважатися однією з наймогутніших криз в історії світової економіки. Безпосередньою причиною глобальної фінансової кризи став лопнути найбільша бульбашка нерухомості в історії людства в Сполучених Штатах.

Рисунок 1.4 - Індекс реальних цін на житло в США

Джерело:[19]

В Ірландії, Іспанії та Великобританії також були великі бульбашки нерухомості, які лопнули. Наприклад, з 1997 року до піку ринку в 2007 році реальні ціни на нерухомість в Іспанії, Ірландії, Північній Ірландії та Великобританії зросли на 125%, 202%, 227% і 157% відповідно. У період між піком і 2012 роком реальні ціни на житло в чотирьох країнах впали в середньому на 43%. Бульбашка нерухомості потребує кредиту, щоб надувати. Одним із джерел капіталу для Сполучених Штатів, Великої Британії, Іспанії та Ірландії були гроші, що надходили з таких країн, як Китай. Понад 60% збільшення іпотечних коштів у США протягом 2000-х років надійшло з-за кордону. Ця повінь капіталу в поєднанні з м'якою

грошово-кредитною політикою знизилася ставки по іпотечних кредитах і стимулювала будівництво та продаж житла.

В результаті відбулося дуже велике зростання іпотечної заборгованості. Наприклад, у Сполучених Штатах іпотечна заборгованість на домогосподарство зросла з 91 500 доларів США у 2001 році до 149 500 доларів США у 2007 році. В Ірландії вона зросла з 27 000 євро до 87 000 євро за той самий період. Співвідношення іпотечного боргу до ВВП в Ірландії, Іспанії, Великобританії та Сполучених Штатах було дещо вищим, ніж у будь-якій іншій країні. Крім того, усі вони мали дуже високу частку домогосподарств з низькими доходами, які мали іпотечні кредити. Таке значне збільшення іпотечної заборгованості стало можливим лише тому, що банки суттєво знизили свої стандарти кредитування.

Основним способом зробити це було збільшення співвідношення позики до вартості, що дозволило домогосподарствам з обмеженими кредитами та низькими доходами вийти на ринок житла. Наприклад, типове співвідношення позики та вартості для Northern Rock було більше 100%. Цей субстандартний сектор у Сполучених Штатах зріс з 7,6% іпотечних кредитів у 2001 році до 23,5% у 2006 році.

Основна причина світової фінансової кризи була політична. Політика, яка використовується в Ірландії, Іспанії, Великій Британії та Сполучених Штатах щодо надання житла малозабезпеченим сім'ям, відрізняється від більшості інших країн. Ліві та праві уряди цих країн використовували житлову політику, щоб заохочувати домогосподарства з низькими доходами купувати власне житло, одночасно дерегулюючи та заохочуючи фінансовий сектор кредитувати ці домогосподарства.

Найголовніший урок із подій 2007-2009 рр. полягає в тому, що ціна банківської кризи є настільки великою, що уряди, регулятори та центральні банки повинні переконатися, що банки не йдуть на надмірні та необачні ризики.

Існує пов'язана з цим небезпека регуляторного захоплення – державні органи працюють більше в інтересах компаній і секторів, які вони регулюють, ніж в інтересах суспільства в цілому.

Під час житлового буму, який передував світовій фінансовій кризі, уряди були зачаровані економічним зростанням, яке стимулювали банки, податковими надходженнями, які вони генерували, і роллю, яку вони відігравали в допомозі групам з низькими доходами отримати доступ до ринку. Це призвело до дерегуляції банківської системи та тиску на регулюючі органи, щоб вони вжили легких заходів [19].

Центральні банки та регулятори повинні бути ізольовані від такого політичного тиску, надавши їм мандати щодо фінансової стабільності та незалежності від політичного втручання для виконання своїх мандатів.

Що стосується нашої країни, то протягом кількох років до осені 2008 року Україна мала високі економічні показники, які підтримувалися сприятливою світовою кон'юктурою та потужним внутрішнім попитом. Незважаючи на те, що світова фінансова криза майже рік поширювалася розвиненими країнами, український уряд вважав, що країна має імунітет до цієї міжнародної кризи. Дійсно, протягом перших дев'яти місяців 2008 року в Україні не спостерігалось значних ознак слабкості. Економіка зросла на значних 6,3%, інфляція почала знижуватися, а державні фінанси були в хорошому стані, оскільки зведений бюджет залишався з профіцитом. Експорт зріс рекордно високими темпами в 50%, тоді як чистий приплив ПП становив 9 мільярдів доларів США, повністю покриваючи дев'ятимісячний дефіцит поточного рахунку. Нарешті, валові міжнародні резерви Національного банку досягли піку в 37 мільярдів доларів наприкінці вересня 2008 року.

Однак у жовтні 2008 року економіка почала слабшати. Це зменшило сукупне зростання ВВП з 6,3% у перші три квартали року до лише 2,1% на кінець 2008 року.

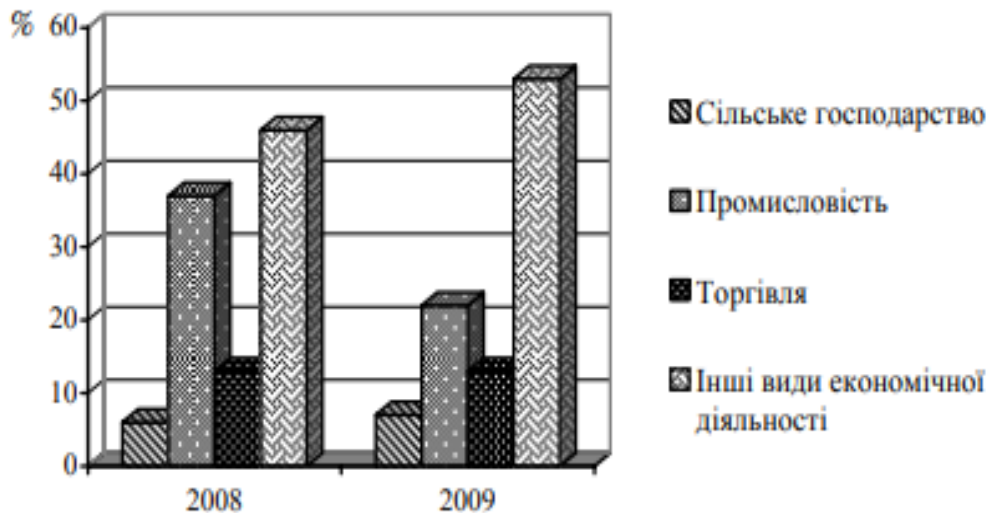

Рисунок 1.5 - Структура ВВП України у 2008–2009 рр., %.

Джерело: [20]

Чому Україна так сильно постраждала через кризу? Через поєднання чотирьох уразливостей:

1. Відкрита, але недиверсифікована економіка
2. Великий дефіцит поточного рахунку
3. Великі виплати зовнішнього боргу
4. Слабкі сторони банківського сектора

Швидке зростання внутрішнього кредиту відбувалося за рахунок якості банківських активів. Дійсно, багато міжнародних досліджень свідчать про те, що дуже високі темпи зростання кредитування часто призводять до зростання частки непрацюючих кредитів, оскільки банкам бракує часу та ресурсів для належної обробки заявок на кредит. За даними НБУ, у 2007 році частка непрацюючих кредитів (кредитів, класифікованих як нестандартні, сумнівні та безнадійні) була досить високою – 13,2%. Така висока частка непрацюючих кредитів пояснюється структурними недоліками банківського сектора, такими як слабкість регулятивного нагляду і послаблення стандартів кредитування.

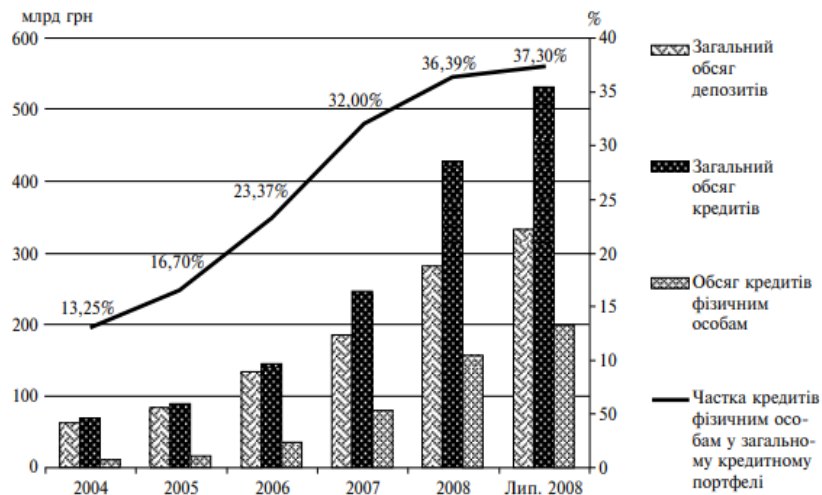

Рисунок 1.6 - Співвідношення депозитів та кредитів у банківській сфері України

Джерело: [21]

Із зовнішнім боргом у 90% ВВП Україна була країною з високим боргом. Середній зовнішній борг/ВВП для ЕМ становить 35% ВВП. Крім того, із загального зовнішнього боргу на початку 2009 року виплати основної суми боргу, що підлягали погашенню в 2009 році, оцінювалися в 45 мільярдів доларів США, що було занадто високим для країни, щоб погасити його.

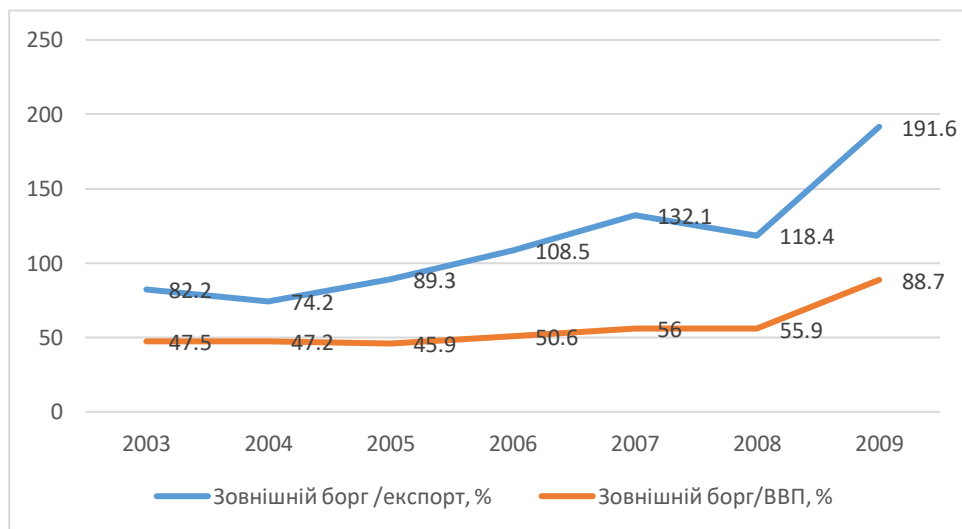

Рисунок 1.7 - Співвідношення депозитів та кредитів у банківській сфері України

Джерело: [21]

РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ

2.1. Стан сучасної міжнародної економіки в умовах глобальної невизначеності та турбулентності

COVID-19 вважається найбільшою загрозою після Другої світової війни та найбільшою глобальною катастрофою століття. Спалах коронавірусу спричинив глобальний економічний колапс.

Економічні наслідки пандемії в більшості країн, що розвиваються, виявилися набагато гіршими, ніж усе, що ми бачили в Китаї, Європі чи Сполучених Штатах. З нерозвиненими системами охорони здоров'я, обмеженою спроможністю забезпечити фінансові чи монетарні стимули та обмеженими мережами соціального захисту країни, що розвиваються, перебували на порозі не лише гуманітарної кризи, а й найсерйознішої фінансової кризи принаймні з тих пір, як 1930-ті роки. Капітал витікав з більшості цих економік, і хвиля нових суверенних дефолтів опинилась неминучою [22]. Пандемія COVID-19 спричинила високі та зростаючі людські втрати в усьому світі, а необхідні заходи захисту серйозно вплинули на економічну діяльність. У результаті пандемії відбулось різке скорочення світової економіки на 3% у 2020 році, що набагато гірше, ніж під час фінансової кризи 2008–2009 років.

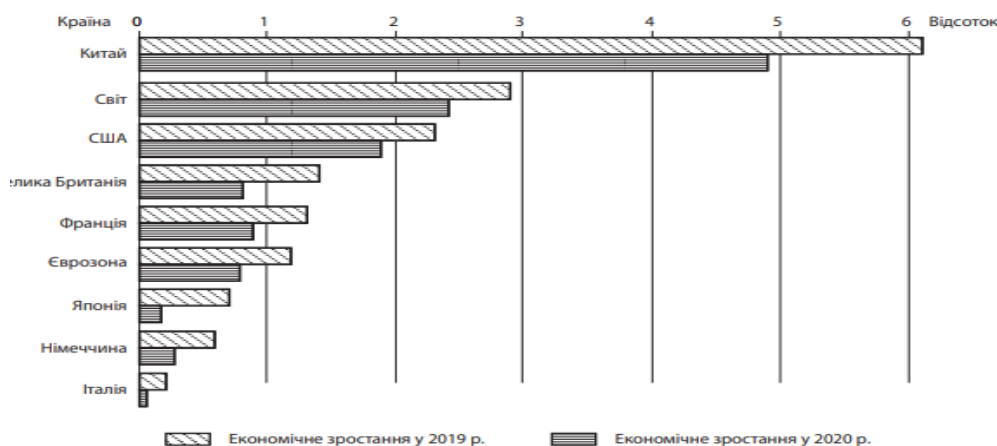

Рисунок 2. 1 - Економічне зростання країн світу у 2019–2020 рр.

Джерело: [23]

Результати показують, що 81% економік, опитаних Світовим банком, зазнали економічного спаду у 2020 році. Лише 19% економік зафіксували позитивне економічне зростання протягом року. Глобальний валовий внутрішній продукт (ВВП) знизився на 3,29%. Навпаки, за п'ять років до спалаху пандемії світова економіка зростала в середньому на 3,05% на рік. Це означає скорочення світової економіки на 2,8 трильйона доларів США [24].

Розумно припустити, що без пандемії світова економіка у 2020 році розвивалася б із середнім темпом зростання за п'ять років до COVID-19 у 3,05%. Згідно з цим припущенням, реальні збитки, завдані пандемією світовій економіці, зросли до 5,5 трильйонів у поточних доларах, що перевищує розмір економіки Японії. Якщо виміряти за обмінним курсом за паритетом купівельної спроможності, збиток зростає до 8,1 трильйона доларів у постійному розрахунку на 2019 рік. З точки зору ВВП на душу населення, у 2020 році світ був на 708 доларів біднішим, ніж у 2019 році. Нижче можна ознайомитися з рівнем падіння країн групи G7 під час коронакризи.

Рисунок 2.2 - Зміна рівня ВВП, країни G7 у 2020 році

Джерело: розроблено автором

Незважаючи на падіння світового економічного виробництва, світовий добробут домогосподарств виявився стійким. Станом на кінець 2020 року загальний статок домогосподарств у світі становив 418 342 мільярди доларів. Загалом у 2020 році світовий добробут зріс на 7,4%, або на 28 716 мільярдів доларів

США. Тим часом статок домогосподарства на одну дорослу людину в середньому зріс на 6,0% до 79 952 доларів США. Цей результат є дещо дивним, враховуючи той факт, що світова економіка постраждала від пандемії.

Міжкраїновий аналіз показує, що п'ятирічний середній ріст ВВП до пандемії суттєво та позитивно пов'язаний зі зміною добробуту домогосподарств у 2020 році. Крім того, рівень добробуту позитивно та суттєво пов'язаний зі зміною багатства, що свідчить про те, що багатство породжує більше багатства.

У 2020 році серед 196 економік з дійсними даними темп зростання ВВП у середньому становив $-4,96\%$, тоді як середній темп зростання становив $-4,03\%$. Найкраща економіка (Гаяна) зросла на $43,48\%$, а найгірша економіка (острів Макао) скоротилася на 54% .

У 2020 році рівень безробіття для 187 економік з дійсними даними становив у середньому $8,41\%$. Економікою з найвищим рівнем безробіття, $29,22\%$, є Південна Африка. Економікою з найнижчим рівнем безробіття, $0,21\%$, є Катар.

У поточних доларах середній ВВП 194 країн становить 435 867 мільйонів доларів. Найбільшою економікою є США з ВВП 20 953 мільярдів доларів. Середній ВВП на душу населення становить 15 340 доларів США, тоді як медіана становить лише 5467 доларів США, що відображає широкий діапазон між рівнем розвитку в різних країнах.

При розрахунку за курсом обміну за паритетом купівельної спроможності (ППС) середній ВВП країни становить 664 407 мільйонів доларів США в 2020 році. Відповідно до цього показника найбільшою економікою є Китай з ВВП 23 020 мільярдів доларів. Середній ВВП на душу населення становить 20 098 доларів, тоді як медіана за цей рік становить 12 578 доларів [25].

Середній рівень інфляції для 159 економік із дійсними даними становить $7,80\%$, тоді як медіана становить $1,89\%$. Середній показник набагато вищий за медіану через гіперінфляцію лише в кількох економіках. Інфляція в Зімбабве, наприклад, становив 557% .

Початкова реакція урядів на спалах пандемії, включно з розпорядженнями про створення притулків, закриття та закриття, призвела до величезних втрат

робочих місць, особливо на ранній стадії пандемії. Незважаючи на те, що ринок праці поступово покращувався у другій половині року, світовий рівень безробіття зросло на 1,22 відсоткових пункти, з 5,36% у 2019 році до 6,573% у 2020 році. На відміну від економічного зростання, рівень безробіття у 2020 році не сильно відрізнявся для чотирьох груп доходів, коливаючись від 5,62% для економік з низьким рівнем доходу до 6,77% для економік з доходом вище середнього. Тим не менш, у 2020 році зросло безробіття в усіх групах доходів. Зокрема, рівень безробіття в країнах з високим рівнем доходу зріс на 1,7 процентного пункту порівняно з рівнем 2019 року.

Таблиця 2.1 - Рівень безробіття 2019-2020 рр.

Рівень країни	2019	2020	Різниця
Низький дохід (<\$1035)	4,89	5,62	0,73
Дохід нижче середнього (\$1035 - \$4045)	5,07	6,61	1,54
Дохід вище середнього (\$4046 - \$12 535)	6	6,77	0,77
Високий дохід (>\$12 535)	4,79	6,49	1,7

Джерело: розроблено автором

Коли ми розбиваємо дані за регіонами, то побачимо, що арабський світ мав найвищий рівень безробіття, 11,49%, у 2020 році. Слід зазначити, однак, що цей високий показник не можна повністю пов'язувати з пандемією, для області було найвище безробіття (10,63%) і в 2019 році.

Північна Америка найбільше постраждала від втрати робочих місць, оскільки там безробіття зросло з 3,89% у 2019 році до 8,21% у 2020 році. Наприклад, рівень

безробіття в Сполучених Штатах зріс з 3,678% у 2019 році до 8,05% у 2020 році. Рівень безробіття в країнах ОЕСР зріс до 7,1%. 2020 року порівняно з 5,4% у 2019 році, тоді як відповідні показники для ЄС складають 7,05% та 6,69% відповідно [26].

Війна в Україні також завдала великої шкоди не лише нашій країні, а й світовій економіці. До початку конфлікту ціни на енергоносії вже зростали через низку факторів, у тому числі через спалах COVID-19 та ескалацію напруженості між Росією та Україною [27]. Протягом цього часу ціна на нафту залишалася здебільшого стабільною та коливалася в межах від 80 до 95 доларів за барель (2022 рік). З іншого боку, російське вторгнення в Україну в лютому 2022 року мало великий і миттєвий вплив на ціни на нафту. Ціни на енергію в усьому світі почали стрімко зростати майже відразу. Наприклад, ціна на нафту марки WTI, яка 24 лютого 2022 року становила 92,77 долара за барель, суттєво зросла, у середньому до \$106,96 за барель з 28 лютого по 3 серпня 2022 року [28]. Індеси споживчих цін на енергоносії (CPI) у країнах ОЕСР і G-7 різко зростали протягом п'яти місяців поспіль, досягнувши найбільших річних темпів зростання з початку збору даних у 1971 році. Це підвищення відбулося не лише в цінах на нафту.

Європа, яка протягом тривалого часу сильно залежала від російських енергоносіїв, зокрема природного газу, була регіоном, яка найбільше постраждала від цього потрясіння цін на енергоносії. До вторгнення 74% російського експорту сухого природного газу призначалося до Європи. Щоб протистояти цим небезпекам, Європа швидко зробила крок до диверсифікації своїх джерел енергії. Сполучені Штати зробили значний внесок у цю диверсифікацію, збільшивши експорт СПГ до Європи, причому 68 відсотків цього експорту припадало на країни ЄС. Крім того, Німеччина ініціювала будівництво СПГ-об'єктів, щоб полегшити імпорту газу, ще більше зменшивши залежність від російського газу [29].

Російсько-українська війна 2022 року мала далекосяжні наслідки, зокрема з точки зору переривання встановлених торговельних шляхів через Євразійський континент. Цей аналіз заглиблюється в масштабні збої на глобальних торговельних шляхах, враховуючи їх географічні та економічні наслідки, і підкреслює, як

підприємства та галузі адаптувалися, стикаючись зі значними викликами. Вторгнення Росії в Україну та наступні санкції мали значний вплив на торгові шляхи. Ембарго на порти Чорного моря України створило серйозні труднощі для країни, яка є великим експортером зерна. У звичайні роки Україна була одним із провідних експортерів зерна у світі, але транспортування було ускладнене. У свою чергу, це зменшило експортні надходження України та викликало занепокоєння щодо можливого дефіциту продовольства, зокрема на Близькому Сході та в Північній Африці. Щоб вирішити цю проблему, дружні країни Центральної та Південно-Східної Європи швидко запропонували свої порти для купівлі зерна з України, що тимчасово полегшило ситуацію. З початку конфлікту в порту Констанца в Румунії помітно зріс потік вантажів.

Ініціатива ЄС «Шляхи солідарності» відіграла вирішальну роль у допомозі Україні, дозволивши експорт сільськогосподарських і несільськогосподарських товарів, одночасно сприяючи імпорту товарів першої необхідності. Ця ініціатива принесла понад 15 мільярдів євро доходу українським фермерам і підприємствам, виступаючи рятівним кругом для економіки України [30].

Через санкції Заходу торговельний ландшафт Росії суттєво змінився на схід. Китай випередив США як основного торговельного партнера Росії у 2022 році, незважаючи на невелике падіння товарообігу. У 2021 році двосторонній товарообіг склав 141 мільярд доларів, і передбачалося, що обсяги торгівлі зростуть у 2022 році [30]. Через зростання попиту зі Східної Азії Росія вже працює над перенаправленням своїх поставок вуглеводнів на схід. Санкції ще більше прискорили цю зміну. Росія різко скоротила трубопровідний експорт газу до Європейського Союзу, повністю заблокувавши кілька країн. У відповідь Китай і Росія домовилися про будівництво нових трубопроводів і транспортування природного газу з джерел, які раніше постачали європейський ринок.

Російсько-українська війна привнесла всеосяжну невизначеність на міжнародні ринки, що відчутно вплинуло на фондові ринки в усьому світі. Порівняння до і після війни виявляє значні коливання. До конфлікту міжнародні фондові ринки пережили відносно стабільний період після пандемії 2020 року. Такі

фактори, як успіх технологічних компаній, розгортання вакцин і фінансове стимулювання, сприяли зростанню ринку протягом 2021 року. Однак, коли військові дії між Україною та Росією стали більш інтенсивними, фондовий ринок зіткнувся з труднощами. Через занепокоєння щодо Omicron, інфляції та ситуації в Україні індекси Dow Jones, S&P 500 і NASDAQ значно впали. До кінця січня 2022 року ці показники впали на 15%, 11,3% і 8%.

Вторгнення Росії в Україну спричинило повсюдне падіння цін на акції. В день вторгнення такі основні індекси, як Dow Jones і S&P 500, впали на значні пункти. EuropeNext100 і Shanghai Composite Index також зазнали значних падінь. Проте акції відновилися наступного дня після оголошення країнами санкцій проти Росії.

2.2. Сучасні механізми та інструменти запобігання світовим фінансовим кризам

Огляд механізмів поширення ланцюгової реакції фінансових криз подано в роботі Х. Хуа, в якій відзначається важливість валютних, банківських і фондових каналів передачі фінансового шоку. У роботі Д. Бартон та інших авторів, яка є більш цікавою з точки зору системного підходу до запобігання фінансовим кризам, відображаючи стан реального та банківського секторів економіки, досліджено п'ять сфер національних та міжнародних фондових ринків, пов'язаних з припливом капіталу, які пов'язані між собою та впливають на розвиток кризи. Запропоновано систему показників, що відображають стан зазначених сфер, та методи їх оцінки. Автори зазначають, що кризи можна передбачити та керувати ними. У роботі окремо відзначено накопичений негативний потенціал реального сектору економіки та вплив цього потенціалу на банківський сектор під час розвитку фінансової кризи.

Важливим методом підвищення ефективності системи раннього попередження (СРП) є підвищення якості моделей прогнозування кризових ситуацій та використання нових методів обробки інформації. Останнім часом з'явилися нові підходи до використання кризових індикаторів, удосконалено старі

методології, засновані на використанні сигнального та регресійного підходів до прогнозування криз. У роботі Нага та Мітри методологія штучних нейронних мереж була використана для створення моделі QXS. На основі аналізу щомісячних даних по Індонезії, Малайзії та Таїланду за 1980-1998 рр. його показники порівнювали з індикаторною моделлю Камінського. Основною перевагою нейромережевих моделей є гнучкість і можливість комплексного обліку взаємодії змінних. Одним із недоліків є непрозорість їхньої роботи. Через відсутність коефіцієнтів змінних і відсутність очевидного характеру їх взаємодії важко визначити, яка з них досягла порогу кризи і вплинула на розвиток ймовірності кризи [31]

Одним із широко використовуваних підходів до запобігання масштабним катастрофам і кризам, пов'язаним із величезними збитками в сучасних умовах, є використання систем ранньої профілактики. У світі накопичено великий досвід використання цих систем для попередження природних і антропогенних криз. Існує багато різних систем раннього попередження (СРП), які передбачають можливість військових конфліктів, голоду, гідрометеорологічних і геологічних катастроф та інших масштабних подій з негативними соціально-економічними наслідками. Сьогодні різні методи CSI використовуються для запобігання валютним кризам, банківським і корпоративним банкрутствам.

QXS має багато прикладних визначень. Наприклад, є визначення, прийняте в рамках міжнародної програми ООН зі зменшення ризиків стихійних лих. У цьому документі окремо зазначено, що QXS використовується для своєчасного надання правильної інформації відповідальними органами, щоб дати можливість схильним до ризику людям і організаціям вжити заходів, які виключають або зменшують ризик, і підготувати ефективну відповідь. З цього визначення випливає, що функція відповідальних органів полягає лише в наданні інформації про ризики, а вжиття відповідних заходів покладається на інші органи. Таким чином, між суб'єктами, які різною мірою постраждали від наслідків криз, здійснюється суттєвий розподіл функцій, відповідальності та зацікавленості в запобіганні криз: одні заздалегідь повідомляють, що особливо відзначається рання стадія

виникнення кризи, а інші повинні вживати ефективних заходів для запобігання кризам. Такий підхід характерний для міжнародних організацій.

У зв'язку з військовими проблемами використовується інше визначення CSI: «Рання профілактика — це завчасне попередження компетентних державних органів про загрозу кризи з метою вжиття превентивних заходів». У розглянутому випадку система попередження кризових ситуацій являє собою комплекс спеціальних заходів, які повинні мати найвищу надійність і ефективність. Залежно від типу загрози компетентні державні органи повинні обрати запобіжні заходи. Остаточні результати розробки та експлуатації систем раннього запобігання у сфері стихійних лих, що тривають більше десяти років, були організовані та підтримані різними комітетами ООН та відповідними державними органами Німеччини, США та Китаю в 2003 та 2006 роках відповідно та обговорювався на міжнародних наукових конференціях у Бонні та Шанхаї. У матеріалах конференцій всебічно показано позитивний досвід впровадження QXS, недоліки та проблеми функціонування цих систем, перспективи їх розвитку.

Під час фінансових криз відомі випадки різкої зміни ставлення інвесторів до зростання ризику, що призводить до розпродажу активів, «атаки» на банк, поширення ланцюгової реакції криз. Переважна більшість учасників кризових ситуацій окремо відзначають необхідність урахування психологічних факторів, пов'язаних із коротким висловлюванням і донесенням новин про кризу. Досвід впровадження QXS підтверджує широке використання спеціалізованих систем зв'язку, які дозволяють правильно та в стислі терміни попередити групи ризику та відповідальні органи [32].

Особлива увага приділяється плануванню профілактичних заходів, підготовці та ліквідації надзвичайних ситуацій. Підсумовуючи дослідження, можна виділити такі основні елементи системи ранньої кризової профілактики:

- ідентифікація загроз, врахування уроків минулого, оцінка зовнішніх і внутрішніх загроз і вразливості суспільства, збір і обробка даних;
- введення в експлуатацію системи, перевірка та навчання персоналу та груп користувачів;

- коротка підготовка попереджень про загрозу для цільових груп і суспільства в цілому та поширення відповідної інформації, оцінка реакції на попередження.

Розробка системи раннього попередження криз на фінансовому ринку почалася в середині 90-х років минулого століття. Стурбована ланцюговою реакцією криз, що виникли по всій Латинській Америці після мексиканських подій 1994 року, Велика сімка передових країн рекомендувала Міжнародному валютному фонду розробити систему раннього запобігання валютним кризам на зустрічі в Галіфаксі в 1995 році. Можна виділити два етапи розвитку криз фінансового ринку. На першому етапі розроблено модель раннього запобігання валютним кризам та набутий досвід її застосування. Другий етап пов'язаний з удосконаленням моделі, розповсюдженням її на різні сегменти фінансового ринку - борг, валютний фонд, а також визначенням місця цієї моделі серед інших методів запобігання кризі.

На першому етапі система раннього попередження криз МВФ включала лише числову модель для прогнозування часу кризи на валютному ринку, без прив'язки до інших сегментів фінансового ринку, і обговорювалася з обмеженої точки зору. У період до 1999 р. МВФ розробив і почав застосовувати кілька моделей як основний і єдиний метод запобігання валютним кризам. Її аналітики не врахували накопичений досвід розробки та застосування математичних моделей для прогнозування кризових подій та обмеження, характерні для цих моделей, а також досвід використання систем раннього попередження криз [33]

В результаті широкої критики Фонду було відмовлено від політики «Вашингтонського консенсусу», заснованої на монетарному підході до регулювання економіки та швидкій лібералізації міжнародного руху капіталу. На цьому етапі було критично осмислено існуючі підходи до використання статистичних моделей для прогнозування кризи та виявлено їх недоліки:

- обмежений підхід до попередження криз, заснований виключно на кількісному аналізі даних;

- неможливість передбачити час кризи;
- різні індикатори недостатньо зручні і точні;
- складність врахування національної специфіки різноманітних фінансових шоків;
- неможливість передбачити характер реакції інвесторів на можливість виникнення кризи та її вплив на стабілізацію або дестабілізацію умов;
- орієнтаційна суб'єктивність моделей, орієнтація на певні види криз, неможливість прогнозування несподіваних подій;
- недосконалість методів обробки сигналів від ранніх моделей перехоплення, що призвело до генерації великої кількості помилкових сигналів.

Моделі МВФ використовують місячні дані для відбору змінних, що впливають на розвиток кризи. Імовірність кризи оцінюється на основі регресійної моделі. Такий підхід має дві переваги: 1) модель дозволяє легко визначити статистичну значущість кожної змінної, 2) індикатори кризи об'єднані у вигляді узагальненого показника ймовірності валютної кризи. Моделі МВФ мають однакове визначення кризи та той самий прогнозний період. Їх параметри визначаються основним завданням Фонду, яке полягає в підтримці стабільності світової валютної системи [34].

Методи запобігання банківським кризам більш детально пояснюються в Рекомендаціях Базельського комітету з банківського нагляду щодо нагляду за проблемними банками, які базуються на Основних принципах ефективного банківського нагляду. Посібник складається з двох частин: перша частина присвячена загальним методичним питанням і системі запобігання кризовим ситуаціям, а друга – процедурам виправлення ситуації та усунення кризових ситуацій. У посібнику рекомендовано методи кількісної оцінки діяльності банків на основі статистичних моделей для раннього попередження криз, методи контролю, що складаються з комплексної оцінки якісних і кількісних показників діяльності банків, шляхи збору даних, планування запобіжних заходів на випадок кризи та інші заходи.

Кількісні методи оцінки фінансових показників банків базуються на встановленні різноманітних показників, визначенні тенденцій їх розвитку та порівнянні показників з їх цінами для однотипних банків. Деякі статистичні моделі раннього запобігання призначені для оцінки ймовірності виникнення банківських проблем протягом визначеного періоду часу, тоді як інші розроблені для прогнозування платоспроможності банків на основі передбачення майбутніх втрат, які можуть виникнути. Вхідними даними для моделей виступають показники стану банківської системи та банків, які можна об'єктивно оцінити. У моделях складно врахувати такі показники, як якість управління, оцінка ризиків, внутрішній контроль, а також конкурентоспроможність і вплив зовнішніх факторів. З цієї причини моделі раннього запобігання кризі лише дають попереджувальний сигнал про необхідність продовження розслідування стану банку, що допомагає наглядовим органам зосередити всі свої зусилля на кредитних установах з високою ймовірністю проблем і запобігти впливу негативних факторів на самі банки.

Зростання інтересу до використання статистичних моделей для раннього запобігання кризовим подіям з боку наглядових органів визначається тим, що на відміну від інших методів, які описують поточний стан банків, ці моделі спрямовані на прогнозування банківських проблем. Контрольні органи різних країн застосовують їх у своїй практиці. Статистичні моделі використовуються для прогнозування банків з високим ризиком, можливості зниження рейтингу, банкрутства та збитку [35].

Користувачі статистичних моделей ранньої профілактики криз відзначають їх такі особливості:

- Вибір типів криз та їх індикаторів, створення на їх основі моделей раннього попередження шоків та врахування попереднього досвіду під час прогнозування криз зумовлені суб'єктивним фактором.
- Необхідно постійно оцінювати ефективність застосовуваних методів прогнозування в умовах змін фінансового ринку, складності його діяльності та відсутності статистичних даних про кризові події.

- Прогноз буде точним залежно від якості базових даних і ефективності моделей. Інтервал часу прогнозування визначається з урахуванням вимог високої точності прогнозів; часовий інтервал зазвичай становить від кількох місяців до трьох років.
- Часовий інтервал для моделей прогнозування зміни рейтингу коротший, ніж часовий інтервал для моделей прогнозування за замовчуванням або очікуваних втрат.
- Будь-яка модель прогнозування може мати помилки: помилкові сигнали та пропуски криз.
- На думку наглядових органів, у цей час більш небезпечними є недогляди, в яких проблемних учасників ринку оцінюють як стабільні. Така ситуація підвищує ризики цих учасників і призводить до збільшення витрат на вирішення кризи. З цієї причини моделі спрямовані на зменшення цього типу помилок, хоча помилкові сигнали мають негативні наслідки для регуляторних органів, оскільки призводять до відволікання сил.

Органи банківського нагляду, які використовують моделі раннього запобігання кризі, постійно їх тестують. FES США (Федеральна резервна система) щорічно оцінює якість прогнозів моделей SEER і рейтинг ризиків шляхом порівняння ступеня їх відповідності поточним показникам. Для визначення якості прогнозу кількість прогнозованих подій порівнюється з кількістю фактичних подій. Так само Французька банківська комісія регулярно публікує звіти, в яких оцінюється точність ефективності моделі для прогнозування платоспроможності. Відзначається складність прогнозування ймовірності рейтингу, банкрутства, неплатоспроможності або зменшення очікуваних збитків і необхідність продовжувати вдосконалювати моделі.

Вивчення характеристик моделей ранньої профілактики дозволяє виділити наступні їх хороші сторони:

- забезпечення регулярної та об'єктивної оцінки стану фінансових ринків та кількісних показників їх учасників;

- визначення ймовірності виникнення криз на ранніх стадіях за встановленими критеріями;
- використання стандартних процедур обробки даних, які дозволяють уникнути суб'єктивності думок аналітиків;
- можливість об'єднати кілька показників в єдиний захід оцінки ризику кризових потрясінь.

Як частина процесу сталого розвитку, метою антикризового менеджменту є забезпечення та підтримка позитивних результатів у соціально-економічній сфері протягом тривалого часу. Суспільство, яке проводить політику сталого розвитку, завжди шукає захисту від природних та антропогенних криз. Існують механізми для зміцнення цього суспільства шляхом зменшення ймовірності виникнення криз і зменшення наслідків, які можуть виникнути в результаті. QAS допомагає легше усунути ці загрози [36]

Таким чином, мета QAS є напівсистемою більш загальної системи, яка полягає в забезпеченні стабільного соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації. Як було показано вище, з точки зору системного підходу принцип ієрархічної підпорядкованості визначає пріоритети цілей і завдань, що стоять перед підпорядкованою системою. У разі наявності кількох варіантів функціонування QAS пріоритетним вважається варіант, який найбільше відповідає цілям сталого розвитку. Принципи QAS криз можуть бути змінені залежно від переважаючих типів ризиків виникнення криз у певних сферах. Система може варіюватися від простої форми до складної, багатоцільової форми, спрямованої на численні загрози. Основним у цьому питанні є задоволення потреб держав, суб'єктів ринкової економіки та населення, які перебувають під впливом факторів ризику виникнення криз на фінансовому ринку.

Одним із принципів системи попередження криз на фінансовому ринку є опис загроз, на які вона спрямована. З часом небезпеки та ризики можуть змінюватися не лише за силою, частотою, географічним розташуванням

походження та поширення, але й за важливістю наслідків. Для кожного виду ризику доцільно розробити відповідний метод ідентифікації та запобігання.

Для коректного функціонування системи попередження криз на фінансовому ринку необхідно визначити пріоритети існуючих загроз і ризиків з урахуванням їх різноманітних наслідків для суспільства та окремих громадян. Сприйняття кризових ризиків різниться залежно від знань, накопиченого кризового досвіду, культурних відмінностей і домінуючих соціальних і політичних інтересів у суспільстві. Пріоритети ризиків кризових потрясінь змінюються через появу нових і забутих загроз. Пріоритети глобальних загроз оцінюються радою національної безпеки на державному рівні, центральним банком і відповідними органами відповідно до валютного та банківського секторів, а на спеціальному рівні – радою директорів або наглядовою радою підприємства чи банку. У цьому процесі важливу роль відіграють науково-дослідні інститути, думки впливових учених і політиків.

Одним із основних принципів, що дозволяє визначити розмір можливого збитку у разі виникнення кризи, є розробка можливих сценаріїв ризику. Сценарний підхід відноситься до класу об'єктно-орієнтованих методів подання та аналізу інформації. Основою такого підходу є можливість прогнозування поведінки суб'єктів господарювання, будь то держава, підприємство чи економіко-фінансова система в цілому, в умовах кризи шляхом виділення більш можливих сценаріїв їх розвитку. Подальший аналіз сценаріїв дозволяє оцінити ефективність багатьох управлінських рішень та адаптувати їх під час вибору та реалізації антикризових програм та ліквідації наслідків криз [37].

Таким чином, сценарій розвитку є важливою частиною, яка поєднує етапи визначення цілей системи запобігання кризі та формування комплексу заходів, що забезпечують готовність суспільства та суб'єктів господарювання реагувати на різні види ризиків. З точки зору системного підходу, використання методології сценарного підходу, що базується на інформації про фінансові ринки та їх учасників, їх цілі, структуру та програми дій, дозволяє побудувати траєкторію розвитку та оцінити розмір можливої шкоди як результат реалізації ризиків.

Отримані в результаті оптимізації ймовірні варіанти розвитку криз за багатьма сценаріями є повністю сумісними і можуть гнучко змінюватися зі змінами природних, техногенних, соціально-економічних умов, що дуже важливо в умовах обмеженості ресурсів керівні партії та багатofакторні ризики в глобалізованій економіці. Шокове тестування є найдешевшим методом сценарного планування, що дозволяє визначити чутливість економічного об'єкта до основних факторів ризику. Формування попередження про ймовірність кризових подій та рівень можливого збитку виступає основою для організації ефективних профілактичних дій.

У четвертому технологічному напрямі згруповано принципи створення та функціонування системи запобігання кризовим ситуаціям на фінансовому ринку, що реагують на забезпечення готовності до реакції при реалізації ризиків. Особливістю системи є забезпечення своєчасної профілактики, яка передбачає вжиття відповідних заходів групами ризику та відповідальними органами з метою зменшення можливості заподіяння шкоди. Сьогодні, в умовах поширення широкого підходу до попередження кризових ситуацій, аналіз негативних факторів і звітність про них часто завершується організацією різноманітних методів протидії. При цьому ефективність системи протидії кризі на фінансовому ринку буде оцінюватися не тільки з точки зору перевірки якісного аналізу ризиків, а й з точки зору сумісності розроблених антикризових заходів з реальним колом ризиків. , що забезпечує головну мету системи антикризового управління, і правильну реалізацію. Більшість організацій мають план реагування на надзвичайні ситуації, і багато хто починає розробляти план реагування на різні типи криз.

У п'ятому організаційному напрямку об'єднані стандартні для будь-якої системи принципи, пов'язані із загальними питаннями функціонування систем кризового попередження.

У напрямку шостої операції виділяються принципи, що характеризують робочі характеристики QAS кризи. Принципи розробки та впровадження

керованих рішень для попередження кризових ситуацій і впровадження необхідних коригувальних впливів є досить суперечливими.

Якщо реалізується широкий підхід до попередження кризових ситуацій, то інформаційна функція системи має бути доповнена виконавчою функцією, яка переслідує конкретні цілі і пов'язана з мінімізацією та нейтралізацією ризиків. Як зазначалося вище, використання принципу гнучкості та адаптації викликає багато факторів і труднощів у процесі розвитку. Цей принцип слід застосовувати на будь-якому етапі роботи системи. Рішення цього питання залежить від політичної влади організатора системи, прийняття ризику та рівня збитку.

Одним із ключових елементів системи антикризового попередження в контексті розвитку інформаційного суспільства є реалізація інформаційної політики та ціна інформаційного впливу, яка базується на сьомому напрямі. Багато авторів відзначають важливість інформаційного впливу для попередження криз. Факт високоорганізованості фінансово-інформаційного середовища валютного, фінансового, міжнародного банківського та інших ринків вимагає принципу розвитку системи запобігання впливу інформації на зовнішнє середовище в окремий напрямок.

Ефективність антикризового менеджменту залежить від своєчасного інформування відповідальних органів влади, груп ризику та суспільства про кризову атаку та можливості розпочати заходи, спрямовані на зменшення її наслідків. Інформаційний канал забезпечує високу швидкість впливу на зовнішнє середовище та дозволяє використовувати його для попередження та попередження.

2.3. Роль міжнародних фінансових інститутів у запобіганні світовим фінансовим кризам

Вирішення багатьох глобальних проблем вимагає міжнародного співробітництва як в економічній, так і в політичній сферах. Ключовою глобальною інституцією, яка мобілізує політичну співпрацю між націями з цих питань, є система Організації Об'єднаних Націй (ООН). Мобілізація економічного та

фінансового співробітництва, включаючи питання, пов'язані з передачею ресурсів, є одним із ключових обов'язків міжнародних фінансових установ (МФО). Разом ООН і міжнародні фінансові організації складають основну частину існуючої сьогодні глобальної системи управління.

МФО — це установи, які надають фінансову підтримку та професійні консультації для діяльності з економічного та соціального розвитку в країнах, що розвиваються, і сприяють міжнародній економічній співпраці та стабільності. На малюнку представлені основні світові фінансові інституції.

Рисунок 2.3 - Основні міжнародні фінансові установи

Джерело: розроблено автором

Усі МФО визнають членами-власниками лише суверенні країни, але всі характеризуються широким членством країни, включаючи як країни-позичальники, що розвиваються, так і розвинені країни-донори; членство в регіональних банках розвитку не обмежується країнами регіону, а включає країни з усього світу. Кожна МФО має власний незалежний правовий та операційний статус, але оскільки значна кількість країн є членами кількох МФО, між ними підтримується високий рівень співпраці.

Загалом кажучи, МВФ надає тимчасову фінансову допомогу країнам-членам, щоб полегшити коригування платіжного балансу. МБР надають фінансування розвитку країнам, що розвиваються, за допомогою:

■ Довгострокові кредити (терміном погашення до 20 років) за ринковими процентними ставками. Щоб отримати фінансові ресурси для цих позик, МБР запозичують на міжнародних ринках капіталу та повторно позичають урядам країн, що розвиваються.

■ Дуже довгострокові позики (часто термінові кредити зі строком погашення від 30 до 40 років) за процентними ставками, значно нижчими за ринкові. Вони фінансуються за рахунок прямих внесків урядів країн-донорів.

■ Деякі МБР також пропонують грантове фінансування, переважно для технічної допомоги, консультаційних послуг або підготовки проектів [36]

Міжнародний валютний фонд. МВФ був заснований міжнародним договором у 1945 році як центральна установа міжнародної валютної системи — системи торгівлі валютою та обмінних курсів, що дозволяє вести справи між країнами з різними валютами. МВФ прагне запобігти кризам у системі, заохочуючи країни до прийняття розумної економічної політики та контролюючи дотримання ними такої політики; це також, як випливає з назви, фонд, який можуть використовувати учасники, які потребують тимчасового фінансування для вирішення проблем платіжного балансу.

Зокрема, статутні цілі МВФ включають сприяння збалансованому розширенню світової торгівлі, стабільності обмінних курсів, уникнення конкурентної девальвації валюти та впорядковане виправлення проблем платіжного балансу. Для досягнення цих цілей МВФ займається трьома видами діяльності: він стежить за економічними та фінансовими розвитком і політикою як у своїх країнах-членах, так і на глобальному рівні, і пропонує своїм членам політичні поради на основі більш ніж 50-річної досвіду діяльності; він надає позики країнам-членам, які мають проблеми з платіжним балансом, не лише для забезпечення тимчасового фінансування, але й для підтримки економічної адаптації та реформ, спрямованих на вирішення основних проблем; і надає урядам і центральним банкам своїх країн-членів технічну допомогу та навчання у сферах своєї компетенції.

Штаб-квартира МВФ розташована у Вашингтоні, округ Колумбія, і керується майже глобальним членством із 190 країн. МВФ також є основним форумом для обговорення не лише національної економічної політики в глобальному контексті, але й питань, важливих для стабільності міжнародної валютної та фінансової системи. До них належать вибір країнами механізмів валютного курсу, ризики дестабілізації міжнародних потоків капіталу та розробка міжнародно визнаних стандартів і кодексів для політики та установ.

Група Світового банку. Заснований у 1945 році на тій же міжнародній конференції, що й МВФ, Світовий банк спочатку був залучений головним чином до відновлення країн, зруйнованих Другою світовою війною. Коли ці країни відновлювалися, Банк зосередив свою основну увагу на другому поставленому перед ним завданні, а саме на економічному розвитку неіндустріалізованих країн світу з метою вивести світ із бідності.

Світовий банк організований приблизно як кооператив, акціонерами якого є ті самі 184 країни, що входять до складу МВФ. Країни-власники акцій представлені Радою керуючих, яка є основним органом, що визначає політику Банку. Як правило, губернаторами є міністри фінансів або розвитку країн-членів. Оскільки вони зустрічаються лише раз на рік, керівники делегують більшу частину прийняття рішень Банку 24 виконавчим директорам, які працюють на місці в Банку. Губернатори також заснували Комітет розвитку на міністерському рівні. Завдання комітету полягає в тому, щоб сприяти досягненню міжурядового консенсусу з питань розвитку, а також надавати поради радам керуючих як Банку, так і МВФ щодо критичних питань розвитку та щодо фінансових ресурсів, необхідних для сприяння розвитку.

Група Світового банку, штаб-квартира якої знаходиться у Вашингтоні, округ Колумбія, складається з п'яти установ: Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародної асоціації розвитку (МАР), Міжнародної фінансової корпорації (МФК), Багатостороннього агенства з інвестиційних гарантій (MIGA) і Міжнародного центру з вирішення інвестиційних спорів (ICSID). У таблиці представлені усі 5 установ та їх коротка характеристика

Таблиця 2.2 - Функції установ Групи Світового банку

Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)	Сприяє країнам-членам в розвитку економіки шляхом надання їм довгострокових позик і кредитів; заохочує іноземне інвестування через надання гарантій або участь в позиках та інших інвестиціях приватних кредиторів
Міжнародна асоціація розвитку (МАР)	Є найбільшим у світі джерелом безвідсоткових позик і безвідплатної допомоги урядам найбідніших країн.
Міжнародна фінансова корпорація (МФК)	Сприяє економічному розвитку шляхом підтримки росту продуктивності приватного підприємництва в країнах
Багатостороннє агенство з інвестиційних гарантій (MIGA)	Зосереджується на фінансуванні проектів у приватному секторі, у яких вона може брати участь у капіталі на додаток до кредитування
Міжнародний центр з вирішення інвестиційних спорів (ICSID)	Надає форум для посередництва в суперечках між інвесторами та урядами та консультує уряди в їхніх зусиллях із залучення інвестицій

Джерело: розроблено автором

Міжамериканський банк розвитку. Міжамериканський банк розвитку (МБР) був заснований як установа розвитку в 1959 році, що робить його найстарішим з регіональних банків розвитку. Він належить 47 країнам-членам, серед яких 26 країн Латинської Америки та Карибського басейну, США, Канада, 16 європейських країн, Ізраїль, Республіка Корея та Японія. Його штаб-квартира знаходиться у Вашингтоні, округ Колумбія. У своєму регіоні є основним джерелом

багатостороннього фінансування проектів економічного, соціального та інституційного розвитку як у державному, так і в приватному секторах, а також для програм торгівлі та регіональної інтеграції.

Основними цілями є сприяння зменшенню бідності та соціальній справедливості, а також екологічно стійкому економічному зростанню. Для досягнення цих цілей зосереджує свою роботу на чотирьох пріоритетних напрямках:

- Підвищення конкурентоспроможності шляхом підтримки політики та програм, які збільшують потенціал країни для розвитку у відкритій глобальній економіці

- Модернізація держави шляхом посилення ефективності та прозорості державних інституцій

- Інвестиції в соціальні програми, які розширюють можливості для бідних

- Сприяння регіональній економічній інтеграції шляхом налагодження зв'язків між країнами для розвитку більших ринків для їхніх товарів і послуг.

МБР підтримує регіональні ініціативи, надаючи інформацію та знання для обговорення політики та фінансуючи технічну співпрацю для посилення регіональної інтеграції. Він надає технічну підтримку урядам у питаннях торгівлі та інтеграції, а також проводить інформаційно-просвітницьку діяльність для сприяння такій інтеграції.

Азіатський банк розвитку. Азіатський банк розвитку (АБР) належить 65 членам, 47 з регіону та 18 з інших частин земної кулі. Найвищим органом, що визначає політику, є Рада керуючих, яка збирається щорічно і складається з одного представника від кожного члена. Губернатори обирають 12 членів Ради директорів. Вона була заснована в 1966 році зі штаб-квартирою в Манілі.

Його місія полягає в тому, щоб допомогти країнам-членам, що розвиваються, зменшити рівень бідності та покращити якість життя своїх громадян через політичний діалог, позики, технічну допомогу, гранти, гарантії та інвестиції в капітал. Діяльність АБР фінансується за рахунок облігацій, повторних виплат за його позиками та внесків членів. Близько 70 відсотків сукупного кредитування

надходить із звичайних капітальних ресурсів, але АБР також надає позики з кількох спеціальних фондів. Серед них – Азіатський фонд розвитку, який надає пільгові кредити найменш розвиненим країнам-членам. АБР також керує декількома довірчими фондами та направляє гранти, надані двосторонніми донорами їхнім кінцевим одержувачам.

Африканський банк розвитку. Африканський банк розвитку займається сприянням економічному розвитку та соціальному прогресу своїх акціонерів в Африці. Заснована в 1964 році зі штаб-квартирою в Абіджані, Кот-д’Івуар, АфБР належить 53 африканським країнам і 24 країнам Америки, Європи та Азії.

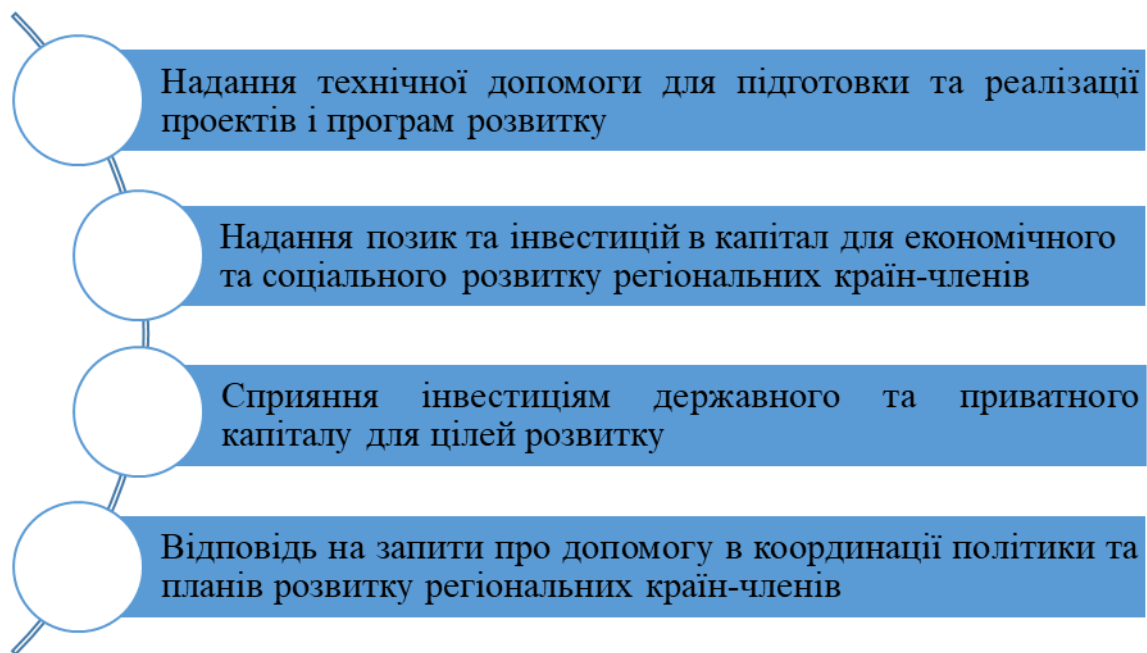

Рисунок 2.4 - Функції Африканського банку розвитку

Джерело: розроблено автором

АфБР отримує свої фінансові ресурси з підписного капіталу, резервів, коштів, залучених шляхом запозичень, і накопиченого чистого прибутку. Його капітал підписаний таким чином, що регіональні країни-члени тримають дві третини загальної суми, а нерегіональні члени – одну третину. Найвищим політичним органом АфБР є Рада керуючих, яка складається з одного керуючого від кожної країни-члена. Рада керуючих делегує багато своїх повноважень Раді директорів, яка складається з 18 виконавчих директорів: 12 представляють регіональних членів і 6 представляють нерегіональних членів. Згідно з установчим

договором АфБР, його президент має бути громадянином одного з регіональних членів.

АфБР надає позики на непільгових умовах за змінною кредитною ставкою, розрахованою на основі вартості запозичення. Інші умови включають комісію за зобов'язання у розмірі 1 відсотка та термін погашення до 20 років, включаючи 5-річний пільговий період. АфБР також надає фінансування розвитку на пільгових умовах своїм країнам-членам з низьким рівнем доходу, які не можуть позичати на зазначених вище непільгових умовах. Кошти на такі кредити надходять від 24 нерегіональних акціонерів у вигляді грантових внесків.

Європейський банк реконструкції та розвитку. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) був заснований у 1991 році, коли комунізм руйнувався в Центральній та Східній Європі, і ці країни потребували підтримки для розвитку нового приватного сектора в демократичному середовищі.

ЄБРР, штаб-квартира якого знаходиться в Лондоні, належить 60 країнам і 2 міжурядовим установам, Європейському Союзу та Європейському інвестиційному банку. Акціонерний капітал ЄБРР забезпечується його членами. ЄБРР безпосередньо не використовує капітал акціонерів для фінансування своїх позик. Натомість його рейтинг кредитоспроможності потрійний А дозволяє позичати кошти на міжнародних ринках капіталу шляхом випуску облігацій та інших боргових інструментів за дуже вигідними ринковими ставками. Хоча його акціонери в державному секторі, ЄБРР інвестує переважно в приватні підприємства, зазвичай разом з комерційними партнерами.

Сьогодні ЄБРР використовує свої інвестиційні інструменти, щоб допомогти побудувати ринкову економіку та демократію у 27 країнах від Центральної Європи до Центральної Азії. Він забезпечує фінансування проектів для банків, галузей промисловості та окремих підприємств у формі як нових підприємств, так і інвестицій у існуючі компанії. Він також співпрацює з державними компаніями для підтримки приватизації, реструктуризації державних підприємств і покращення муніципальних послуг. ЄБРР використовує свої тісні відносини з урядами регіону для просування політики, яка сприятиме сприянню бізнес-середовища [38].

РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ОСНОВНИХ ІНДИКАТОРІВ ФІНАНСОВИХ КРИЗ ТА АНТИКРИЗОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ

3.1. Показники та індикатори світових фінансових криз

Емпіричні дослідження поділяють ідею про те, що можна визначити ряд внутрішніх і зовнішніх макроекономічних фундаментальних показників як основні детермінанти фінансової кризи. Деякі пояснювальні змінні є винятковими для валютних криз, банківських криз або боргових криз; інші є інформативними для більш ніж одного типу кризи.

Сім змінних згруповано як індикатори зовнішнього сектора, п'ять з яких пов'язані з рахунком поточних операцій, а дві - з рахунком капіталу. Безперечно, на ці змінні впливають не лише внутрішні економічні умови та політика, а й глобальні умови, такі як коливання курсу долара США, міжнародні потоки капіталу та ціни на товари. Друга група містить 16 індикаторів, дев'ять фінансових і сім внутрішніх реальних публічних змінних (7 індикаторів), які частково або повністю визначаються економічною політикою. Нарешті, три глобальні індикатори відображають значні економічні зміни в промислово розвинутих країнах і зміни цін на нафту, які можуть спровокувати кризу. Деякі індикатори є індикаторами кількох криз у тому сенсі, що один і той самий індикатор вказує на більш ніж один тип фінансової кризи [39]. Однак невідомо, чи впливає такий індикатор множинних криз на ймовірність двох чи більше типів фінансових криз одночасно, чи він викликає один тип кризи, який, у свою чергу, переходить у другий тип кризи та третій. Наприклад, падіння міжнародної конкурентоспроможності може призвести до валютної кризи, в результаті якої розвивається банківська криза. Наша модель дозволяє одному індикатору впливати на два або більше типів криз. Однак ефект перекидання не враховується явно. Нижче на малюнку будуть наведені 5 основних груп, які поєднують в собі індикатори попередження фінансових криз.

Індикатори
фінансових
криз

Зовнішній сектор (поточний рахунок)

Зовнішній сектор (рахунок капіталу)

Фінансовий сектор

Вітчизняний реальний і державний сектор

Глобальна економіка

Рисунок 3.1 - Види індикаторів світових фінансових криз

Джерело: складено автором

1)Зовнішній сектор (поточний рахунок)

Реальний обмінний курс. Показник зміни міжнародної конкурентоспроможності та показник завищеної (заниженої) оцінки. Очікується, що завищений реальний обмінний курс збільшить ймовірність фінансової кризи.

Зростання експорту. Показник втрати конкурентоспроможності на міжнародному ринку товарів. Зменшення темпів зростання експорту може бути спричинене завищеною національною валютою і, отже, є ознакою переоцінки валюти. З іншого боку, якщо зростання експорту сповільнюється через причини, не пов'язані з обмінним курсом, це може спричинити девальваційний тиск. В обох випадках зниження зростання експорту може бути провідним індикатором значної девальвації.

Зростання імпорту. Слабкий зовнішній сектор є частиною валютних криз. Величезне зростання імпорту може призвести до погіршення поточного рахунку та часто пов'язане з валютними кризами.

Умови торгівлі. Збільшення умов торгівлі має зміцнити позицію платіжного балансу країни і, отже, знизити ймовірність кризи. Погіршення умов торгівлі може передувати валютній кризі.

Відношення рахунку поточних операцій до ВВП. Підвищення цього коефіцієнта, як правило, пов'язане з великим зовнішнім надходженням капіталу, який відбувається за посередництва внутрішньої фінансової системи та може сприяти зростанню цін на активи та кредитному буму. Очікується, що збільшення профіциту поточного рахунку вказуватиме на зменшення ймовірності девальвації та, таким чином, на зниження ймовірності кризи.

2) Зовнішній сектор (рахунок капіталу)

Відношення M2 до валютних резервів. Показує, наскільки зобов'язання банківської системи забезпечені іноземними резервами. У разі валютної кризи фізичні особи можуть поспішити конвертувати свої депозити в національній валюті в іноземну валюту, щоб це співвідношення відображало здатність центрального банку задовольнити їхні вимоги.

Зростання валютних резервів. Зменшення валютних резервів є надійним показником того, що валюта перебуває під тиском девальвації. Зменшення резервів не обов'язково супроводжується девальвацією, центральний банк може успішно захистити прив'язку, витрачаючи при цьому великі суми резервів. З іншого боку, більшості валютних обвалів передують період активізації зусиль щодо захисту обмінного курсу, які відзначаються зменшенням валютних резервів. Загальна вартість валютних резервів також використовується як індикатор фінансових труднощів країни з погашенням боргу.

3) Фінансовий сектор

Зростання M1 і M2. Ці показники є показниками ліквідності. Високе зростання цих показників може свідчити про надлишкову ліквідність, яка може посилити спекулятивні атаки на валюту, що призведе до валютної кризи.

M2 грошовий мультиплікатор. Показник, пов'язаний з фінансовою лібералізацією. Велике збільшення грошового мультиплікатора можна пояснити драконівським скороченням резервних вимог.

Відношення внутрішнього кредиту до ВВП. Дуже високі темпи зростання внутрішнього кредиту можуть служити грубим індикатором крихкості банківської системи. Цей коефіцієнт зазвичай зростає на ранній стадії банківської кризи.

Можливо, коли криза розгортається, центральний банк може вливати гроші в банк, щоб покращити їхнє фінансове становище.

Надлишок реального балансу М1. М'яка монетарна політика може призвести до валютної кризи.

Внутрішня реальна процентна ставка. Реальну відсоткову ставку можна розглядати як проксі фінансової лібералізації, у якій сам процес лібералізації, як правило, призводить до високих реальних ставок. Високі реальні відсоткові ставки сигналізують про брак ліквідності або були підвищені, щоб відбити спекулятивну атаку.

Поширення кредитних і депозитних ставок. Збільшення цього показника вище певного порогового рівня, можливо, відображає погіршення кредитного ризику, оскільки банки не бажають надавати кредити або погіршують якість кредитів.

Вклади комерційних банків. У міру розгортання кризи відбувається втеча внутрішніх банків і капіталу

Відношення банківських резервів до активів банку. Несприятливі макроекономічні шоки мають меншу ймовірність призвести до криз у країнах, де банківська система є ліквідною.

4) Вітчизняний реальний і державний сектор

Відношення фіскального балансу до ВВП. Очікується, що вищий дефіцит підвищить ймовірність кризи, оскільки дефіцит підвищує вразливість до шоків і довіру інвесторів.

Відношення державного боргу до ВВП. Очікується, що більша заборгованість підвищить вразливість до зворотного припливу капіталу і, отже, підвищить ймовірність кризи

Зростання промислового виробництва. Рецесії часто передують фінансовим кризам.

Зміни цін на акції. Вибух цінових бульбашок на активах часто передують фінансовій кризі.

Рівень інфляції. Рівень інфляції, ймовірно, пов'язаний із високими номінальними відсотковими ставками та може свідчити про макроекономічне безгосподарність, що негативно впливає на економіку та банківську систему.

ВВП на душу населення. Країни з високим рівнем доходу мають меншу ймовірність реструктуризації свого боргу, ніж бідні країни, оскільки витрати на реструктуризацію будуть більш обтяжливими для країн з більш розвиненою економікою. Очікується, що погіршення внутрішньої економічної активності збільшить ймовірність банківської кризи.

Зростання національних заощаджень. Можна очікувати, що високі національні заощадження зменшать ймовірність реструктуризації боргу.

5) Глобальна економіка

Зростання світових цін на нафту. Високі ціни на нафту пов'язані з рецесіями.

Процентна ставка США. Підвищення міжнародних процентних ставок часто пов'язане з капіталом

Зростання ВВП ОЕСР. Швидше зростання зовнішнього виробництва має зміцнити експорт і таким чином зростання зменшить ймовірність кризи [40].

3.2. Антикризисні заходи, які застосовуються в Україні з метою зменшення негативних наслідків світової фінансової кризи

Проблеми соціально-економічної стійкості досліджували серед інших українські вчені Л. Акімова, Н. Бахмат, У. Іланюк, С. Козловський, В. Любарець, Л. Власюк. Цінний внесок зробили праці А. Бойла, Дж. Банді, Дж. Кларка, П. Кругмана, Е. Мітчелла, Т. Пірсона. Публічно-управлінські аспекти національної стійкості досліджують в Україні М. Білинська, О. Корольчук, С. Пирожков та ін. В аналітичному дослідженні «Україна-2022: економічна політика в контексті війни з Росією» український науковець Андрій Єрмолаєв виділяє наступні наслідки та негативні тенденції, пов'язані з війною: нова деіндустріалізація, деурбанізація та соціальна декапіталізація, а також визначає такі антикризові підходи:

самоврядування, солідарність, територіальна економіка; держзамовлення, державно-приватне партнерство, нова безпека; інвестиції в модернізацію та державно-приватне партнерство; національні економічні мережі; соціальний капітал, трудові ресурси та цифрова економіка. Сучасний науковий дискурс щодо державної антикризової політики під час війни в Україні розкриває багатогранний підхід, що включає міжнародну співпрацю, розробку політики та захист наукових надбань. У доповідях ISC та ООН наголошується на необхідності скоординованих глобальних зусиль для підтримки наукових спільнот, забезпечення безперервності досліджень та інтеграції наукових ідей у процес розробки політики [41].

Механізми державної антикризової політики під час війни є складними та багатогранними, що стосуються як миттєвих, так і довгострокових потреб постраждалого населення та економіки. У 2024 році актуальність вивчення сучасних механізмів стабілізації антикризового державного управління в Україні залишається надзвичайно високою з кількох ключових причин:

- соціально-економічна криза, спричинена неспровокованою війною Росії проти незалежної Української Держави,

- руйнування цивільної інфраструктури, приватних будинків та втрати цивільного населення;

- виклики світової економіки, оскільки вона залишається під впливом різних факторів, таких як геополітичні конфлікти, торгові війни та зміна клімату.

Підвищення ефективності державного управління, подолання корупції, удосконалення процесів управління та забезпечення прозорості є основними завданнями державного управління в Україні. Дослідження стабілізаційних механізмів допомагає виявити прогалини в системі управління та розробити ефективні інструменти досягнення цих цілей. Дослідження сучасних стабілізаційних механізмів сприяє розробці політики, яка сприяє ефективному врегулюванню кризи та забезпечує стабільний розвиток країни. З іншого боку, під час кризи формуються основи для відновлення порушених законів економіки та її подальшого розвитку, переходу до нової фази економіки. У цьому процесі стихійний ринковий механізм справляє певний позитивний вплив на розв'язання

існуючих протиріч у сучасних умовах глобалізації економіки. Проте арсеналу її ресурсів виявляється вкрай недостатньо для виходу з цього етапу в більш короткий термін, з меншими економічними та соціальними втратами для суспільства. Варто зазначити, що війна призвела до серйозної економічної та соціальної дезорганізації на всій території України. Значна кількість людей стали безробітними та вимушеними переселенцями або мігрували до інших країн. Дослідження соціологічної групи «Рейтинг» свідчать, що станом на вересень лише 61% тих, хто працював до війни, були працевлаштовані, і лише 36% з них працювали повний робочий день. За даними Світового банку, внаслідок війни було пошкоджено понад 817 тис. житлових будинків, з яких 38% було повністю зруйновано. У результаті мільйони українців опинилися у вразливому становищі, особливо ті, хто і так був погано захищений до початку повномасштабної війни. Було пошкоджено або зруйновано частину соціальної інфраструктури, значно зросло навантаження на установи, що надають соціальні послуги, у регіонах, які прийняли велику кількість внутрішньо переміщених осіб. Зросло загальне навантаження на систему соціального захисту, а додаткові труднощі створює зменшення надходжень до бюджету. Тому системна соціальна підтримка є надзвичайно важливою як зараз, так і в майбутньому. Бюджет України є більш оборонним, що цілком логічно з огляду на війну, яка триває в країні. Таким чином, найбільша частина державних видатків спрямовується на оборонний сектор – половина всіх запланованих видатків. Незважаючи на значні бюджетні асигнування, які також заплановані на соціальний захист, масштаби та глибина складних життєвих обставин, які переживають майже всі українські родини, значно перевищують обсяги державної допомоги, наданої на поточний рік: вимушене переселення в інші регіони країни, втрата сім'ї, працевлаштування, втрата житла та психічного здоров'я внаслідок значної психологічної травми, спричиненої війною – це далеко не вичерпний перелік викликів, з якими стикаються сучасні українські родини [42].

Все більше домогосподарств перетинають межу бідності, а питання працевлаштування та гідної оплати праці стає критично важливим. Згідно з аналізом, проведеним Центром Разумкова, найближчим часом Україну очікує

подальше погіршення ситуації з безробіттям. Нині багато працівників отримують заробітну плату нижчу від мінімальної заробітної плати і часто змушені працювати неповний робочий день. Ситуація ускладнюється значною кількістю внутрішньо переміщених осіб, особливо в центральних областях України. Багато з них не мають достатньо коштів і активно шукають роботу, що є складним завданням у невеликих громадах. Як наслідок, проблема місцевого безробіття стає дедалі гострішою. Крім того, експерти прогнозують зростання попиту на працевлаштування серед жінок, що пов'язано з відкладеним шлюбом і народженням дітей, а також потребою підтримувати сімейний бюджет. Аналітики також передбачають збільшення кількості осіб, які зазнають фінансових труднощів серед неповнолітніх і студентів через загальну бідність і втрату можливостей отримати вищу освіту. Це, у свою чергу, створить подальші цикли бідності. Ситуація, що склалася, вимагає негайного реагування як для вирішення поточних проблем, так і для повного відновлення України в післявоєнний період. Уряд країни має розширити обсяг і масштаб програм соціального захисту для подолання крайньої бідності та забезпечення доступу до базової медичної допомоги і соціальної допомоги для всіх її громадян. Як показала практика, під час усіх великих криз у минулому, уряди, особливо в країнах з низьким рівнем доходу та рівнем доходу нижче середнього, самотійно мало можуть зробити, щоб уникнути таких потрясінь. Проте вони можуть спробувати пом'якшити їх наслідки шляхом розширення програм соціального захисту, створення нових програм та збільшення виплат, зокрема незахищеним верствам населення. Особливо ефективними в цьому плані є програми «гроші за роботу», які забезпечують дохід людям, які бажають працювати над створенням необхідної інфраструктури, такої як дороги, дамби, трубопроводи та каналізаційні системи. Таким чином держава гарантує засоби до існування менш привілейованим особам. Оскільки це державна програма, вона гарантує, що лише ті, хто справді цього потребує, отримують від неї користь, запобігаючи бідності додаткових людей. Жінки недостатньо представлені в робочій силі та частіше зайняті в неформальному секторі, тому вони отримують значно менше виплат від соціального страхування, пов'язаного з роботою. Для них

особливо ефективними можуть бути такі схеми, як «готівка за роботу». «Готівка за роботу» — це короткострокова інтервенція, яка використовується гуманітарними організаціями для забезпечення тимчасової зайнятості в громадських проектах (таких як ремонт доріг, прибирання сміття або відновлення інфраструктури) для найбільш уразливих верств населення. У той же час, важливо розробляти ці програми з урахуванням гендерних аспектів, щоб гарантувати, що вони справді сприяють розширенню прав і можливостей жінок, а не збільшують їх робоче навантаження та зміцнюють існуючі гендерні норми [43].

Окремим є питання більш системної координації політики зайнятості та соціального захисту для сприяння сталому відновленню. Уряду важливо й надалі залучати донорську підтримку в процесі реагування на кризові виклики сучасності. Донори можуть надавати технічну та фінансову допомогу країнам-партнерам для запуску та реформування програм соціального захисту. Наприклад, вони можуть допомогти у створенні центральних реєстрів бенефіціарів соціального захисту або розробці системного політичного підходу, який гармонізує різні існуючі програми. Крім гарантій зайнятості та доходу, доступ до доступних і якісних послуг є однаково важливим для населення. Для сімей з дітьми надання якісних соціальних послуг для їхніх дітей має вирішальне значення, особливо для вразливих груп, які мають приймати рішення про пошук нового місця проживання. Таким чином, після 2 років і 8 місяців війни може бути визначили, що українське суспільство пройшло через етапи шокового впливу катастрофічного чинника (перші 2 місяці), поглинання (кінець зими 2023 р.), а зараз перебуває в стадії відновлення. Таким чином, виділяються такі характеристики стійкої держави: співпраця органів військового управління та органів місцевого самоврядування, повна довіра до політичних лідерів, Збройних Сил України та силових структур, загальнонаціональний волонтерський рух. Національна стійкість також є елементом здатності суспільства зміцнювати національну безпеку і не може обмежуватися військовими, економічними чи медико-психологічними аспектами. У демократичному суспільстві такі аспекти, як довіра до влади та державних інституцій, патріотизм і толерантність, відіграють важливу роль у політичній

участі та набутті соціального капіталу, що, у свою чергу, призводить до вищих рівнів національної стійкості. Національна стійкість, яка визначається як здатність соціальної системи протистояти потрясінням і викликам і відновлюватися від них, є життєво важливим поняттям, яке набуває першочергового значення в післявоєнному контексті. Воно охоплює не тільки здатність відновлюватися фізично, але й здатність вирішувати психологічні, соціальні та інституційні аспекти нації – це цілісна спроба, яка вимагає узгоджених зусиль різні зацікавлені сторони, включаючи державних адміністраторів, політиків, організації громадянського суспільства та громадян. Це також стосується антикризового підходу в державному управлінні. Антикризові заходи державного управління охоплюють широкий спектр дій, спрямованих на запобігання, врегулювання та подолання кризових ситуацій. Ключові аспекти таких заходів включають певні елементи. Держава може здійснювати фіскальні заходи, такі як зміна податкових ставок, запровадження стимулів для економічного зростання, збільшення державних інвестицій або скорочення державних витрат, щоб забезпечити стабільність і збалансованість економіки та державних фінансів. Центральний банк може використовувати монетарні інструменти, такі як коригування процентних ставок, контроль кредитування або купівля та продаж цінних паперів, щоб регулювати пропозицію грошей в економіці та забезпечити стабільність фінансової системи. Держава може встановлювати правила та положення для фінансових установ, включаючи банки, страхові компанії та фондові ринки, щоб забезпечити їх стабільність і запобігти ризикам. [42]

Сучасні моделі державного антикризового управління визнають складність і динаміку кризових ситуацій і прагнуть забезпечити ефективне реагування та відновлення після них. Ось деякі з них, які наведені нижче у таблиці:

Таблиця 3.1 - Моделі державного антикризового управління

Інтегрована модель	Передбачає інтеграцію різних секторів і рівнів управління для спільного реагування на кризові ситуації. Вона базується на принципі взаємодії між урядом, приватним
--------------------	--

	сектором, громадянським суспільством і міжнародними партнерами
Модель, орієнтована на ризик	Зосереджена на виявленні, оцінці та управлінні ризиками, які можуть призвести до кризових ситуацій. Вона базується на систематичному аналізі криз та визначенні ефективних стратегій для мінімізації ризиків і управління ними
Адаптивна модель	Визнає невизначеність і мінливість кризових ситуацій і наголошує на швидкій адаптації та гнучкому управлінні. Вона підтримує постійний моніторинг ситуації, швидке реагування на зміни та навчання на основі попереднього досвіду
Комунікативна модель	Передбачає налагодження взаємодії та обміну інформацією між різними зацікавленими сторонами, а також залучення громадськості для забезпечення розуміння, довіри та підтримки
Циклічна модель	Використовує циклічний підхід до антикризового управління, який включає етапи запобігання, реагування, відновлення та навчання. Вона підкреслює необхідність постійного оновлення та вдосконалення.

Джерело: складено автором

До стратегічних аспектів антикризової політики держави, спрямованої на забезпечення безпеки, належать превентивні заходи. Держава розробляє та реалізує стратегії та політику, спрямовану на запобігання кризовим ситуаціям. Це може включати моніторинг економічних і фінансових ризиків, розробку законодавчих норм і стандартів, підвищення обізнаності та навчання населення щодо безпеки та управління кризою. Реагування на кризові ситуації передбачає наявність у держави розробленої стратегії та планів реагування на кризи в різних секторах, таких як

економіка, фінанси, безпека, енергетика, охорона здоров'я та ін. Ці стратегії передбачають координацію дій різних відомств і організацій, швидку мобілізацію ресурсів, прийняття необхідних рішень і впровадження заходів для подолання кризи. Посткризове відновлення передбачає розробку та реалізацію державою стратегій відновлення, спрямованих на відновлення стабільності та стимулювання економічного та соціального розвитку. Це можуть бути програми фінансової підтримки, інфраструктурні проекти, стимулювання інвестицій, надання підтримки підприємствам і працівникам, а також сприяння розвитку нових галузей промисловості та технологій. Міжнародне співробітництво передбачає активну взаємодію держави, міжнародних організацій, інших країн, регіональних блоків з метою обміну досвідом, координації дій та спільного подолання кризових ситуацій. Це дозволяє здійснювати взаємну підтримку, обмінюватися ресурсами та досвідом, а також створювати механізми подолання викликів глобальної кризи. Аналіз кризових ситуацій є важливою методологією для виявлення причин і наслідків кризових ситуацій та визначення ефективних заходів щодо їх подолання. В Україні вдосконалюється методологія аналізу криз шляхом наступних заходів. Розвиток інформаційної бази є надзвичайно важливим, оскільки збір та аналіз достовірних даних з економічних, фінансових, соціальних та інших аспектів дозволяє об'єктивно зрозуміти кризову ситуацію. Україна активно працює над удосконаленням системи статистичного обліку та забезпеченням доступу до якісної та своєчасної інформації. Аналіз системних ризиків передбачає розробку методологій для виявлення та оцінки системних ризиків, які можуть призвести до кризових ситуацій. Це допомагає визначити пріоритети та спланувати антикризові заходи. Україна фокусується на аналізі системних ризиків в економіці, фінансовому секторі та інших сферах. Залучення експертів і консультантів передбачає використання експертних знань і залучення консультантів до розробки антикризових стратегій і заходів для підвищення якості аналізу та забезпечення інноваційних підходів. В Україні розвивається практика залучення національних та міжнародних експертів для підтримки аналізу криз. Розробка планів і сценаріїв дій у надзвичайних ситуаціях передбачає створення та уточнення резервних планів і

сценаріїв для різних кризових ситуацій в Україні. Це дозволяє швидко реагувати на зміни та мінімізувати наслідки кризи, використовуючи заздалегідь підготовлені заходи. Удосконалення методології аналізу криз в Україні є постійним процесом, спрямованим на підвищення ефективності антикризового менеджменту та забезпечення стабільного розвитку країни [44].

3.3. Інноваційні інструменти підвищення стійкості світової фінансової системи в умовах розвитку глобальних криз

Фінансова політика держави має враховувати особливості діяльності та розвитку фінансової системи в контексті макро-, мезо- та мікроекономічних процесів, що постійно відбуваються. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність використання нових підходів для сучасних модифікацій фінансової системи, що забезпечують перспективний розвиток. Незважаючи на те, що фінансова система має дуже складну внутрішню структуру, її компоненти функціонують незалежно, слід враховувати, що всі компоненти системи досягають своєї ефективності, коли вони працюють ефективно в комплексі.

Наукові положення щодо функціонування фінансової системи, які базуються на пріоритетах горизонтальних і вертикальних зв'язків глобального інтеграційного простору, ієрархічних структур і складних перетворень, показують, що окремі ланки фінансової системи не завжди можуть ефективно виконувати роль внутрішньосистемної взаємодовіри та інституційного захисту всередині держави. З цієї точки зору ефективне функціонування фінансової системи безпосередньо залежить від діяльності державних регулюючих інститутів, цілеспрямованого функціонального регулювання та інституційної політики. Саме вони несуть відповідальність і підзвітність за прийняття рішень з ряду аспектів фінансових питань [45].

У такому разі фінансова політика держави має оперативно враховувати нові виклики інтеграційних процесів, формувати превентивні рішення та заходи. Реалізація таких заходів стане вирішальним і ефективним механізмом державної

політики у фінансовій системі країни. Крім того, слід постійно зосереджуватись на модернізації державного механізму фінансового регулювання та реалізації сучасних соціально-економічних змін у країні на інституційній основі. Таким чином, така модернізація фінансового механізму, забезпечуючи макроекономічну стійкість і стабільність, сприяє економічному розвитку країни, використанню наявного потенціалу великого, середнього та малого бізнесу, розширенню індивідуального підприємництва та збереженню соціальної безпеки для малозабезпечених верств суспільства, спосіб застосування нових інноваційних технологій також створить основу для забезпечення екологічної безпеки виробництва.

Серед багатьох економічних перетворень особливу роль відіграє реформа фінансової системи, зокрема фінансових ринків. Ці ринки є важливими та ефективними постачальниками інвестиційних ресурсів, а їх розвиток є важливим фактором економічного зростання. З цієї точки зору вкрай необхідно звернути увагу на проблеми функціонального та інституційного розвитку двох секторів фінансової системи – банківського сектору та сектору небанківських фінансових посередників.

У сучасній економіці нарощування потенціалу фінансової системи в основному формується і зміцнюється через процес централізації більшої частини фінансових ресурсів. Надалі за допомогою механізмів державного регулювання та контролю відбувається їх перерозподіл, причому цей процес здійснюється через бюджетну систему. Перерозподілені фінансові ресурси сприяють виконанню функціональних завдань держави в умовах ринкової економіки, за яких фінансова система може працювати ефективніше та результативніше. У підсумку можна констатувати вкрай необхідне функціонування механізму ресурсного забезпечення фінансової системи та бюджетної системи, що входить до її складу [46].

Критерієм розвитку фінансових систем, рівня її організації, управління та регулювання вважається здатність до постійної модернізації як основних сегментів, так і фінансових відносин у цілому у зв'язку з переходом на якісно новий рівень. Причому чим більше структурна організація фінансової системи відповідає

сучасним вимогам, тим вищі її реальні можливості. Прояви цього явища виявляються в економічних перетвореннях. Перешкоди на шляху планомірного розвитку фінансової системи та фінансових ринків слід шукати у функції державного регулювання, яка повинна створювати сприятливі організаційні та інституційні умови для їх самоствердження. При цьому система державного управління має постійно вдосконалюватись відповідно до темпів розвитку національної економіки.

Проведені дослідження показують, що незважаючи на процеси, що відбуваються у світі, інституційна слабкість фінансових систем полягає в тому, що досі не знайдено вирішення проблеми подвійної трансформації загальних інвестицій. Отже, по-перше, перехід депозитів у ліквідну форму в інституційній системі фінансових посередників, а по-друге, трансформація короткострокової ліквідності, яка використовується для фінансування інвестиційних проектів у реальному секторі економіки, у довгострокові фінансові ресурси відбувається не повною мірою. забезпечено.

Це, насамперед, пов'язане з існуючими та частково вже реалізованими пропозиціями щодо посилення стимулюючої функції фіскальної системи, у тому числі, насамперед, сфери міжбюджетних відносин, у напрямку більш ефективного сприяння інноваційним процесам на регіональному та місцевому рівнях. У результаті різні інституції повторюють одні й ті самі функції щодо підтримки інвестиційно-інноваційних процесів у регіональній економіці та вирішують достатні фінансові ресурси та організаційні можливості для забезпечення їх ефективної діяльності. У зв'язку з такими проблемами основними цілями фінансової, у тому числі інвестиційної політики держави є:

- ☐ послідовне підвищення рівня життя населення;
- ☐ інвестиції в людський капітал;
- ☐ підвищення економічної та політичної ролі країни у світовому співтоваристві;
- ☐ мобілізація фінансових ресурсів, необхідних для інвестиційної діяльності;
- ☐ запобігання зниженню інвестиційної активності;

□ підвищення ефективності капітальних вкладень.

Досягнення цих цілей державної інвестиційної політики потребує реалізації комплексу заходів, адекватних вимогам сучасного ринку, щодо створення сприятливого інвестиційного середовища в країні, підтримки інвестиційних ініціатив у ринковому секторі економіки, створення законодавчих та інституційних умов для економічної діяльності приватні інвестори. Дослідження показують, що фінансові системи та їх складові потребують структурно-функціонального та макроекономічного підходу, який реалізується через відповідну державну політику. Водночас жодного офіційного підтвердження того, що концептуальна основа єдиних політико-правових та організаційних механізмів регулювання має бути адаптована до руху фінансових систем та її окремих сегментів, поки що повною мірою не надано. Це пов'язано з тим, що у фінансових системах, суб'єктах та учасниках фінансових відносин зосереджені численні суперечності, практичне розв'язання яких потребує спільних зусиль щодо вдосконалення складної сфери у вигляді діючої фінансової системи та її складових.

Від своєчасного, оперативного та правильного прийняття рішень залежить розвиток фінансових систем, а від всебічної координації дій суб'єктів фінансових відносин на фінансових ринках – ефективність, рівень і масштабність макроекономічних і відтворювальних процесів. За таких умов вузьке використання терміну «фінансовий ринок» як одновимірної категорії стає обмежуючим фактором у розумінні процесів, пов'язаних із розвитком сучасної економіки, як і всієї національної економіки.

Отже, на фінансових ринках відбуваються різноманітні процеси та події, що дозволяє сприймати їх як складну організаційно-регулятивну систему. Тому арсенал дослідницьких методів, інструментів та механізмів, пов'язаних із термінологією «фінансових ринків», виявляє необхідність використання системного аналізу. В цілому фінансові процеси в національній економіці в тій чи іншій формі регулюються, але не всі сфери цієї багаторівневої проблеми охоплені системним і якісним регулюванням.

Модернізація фінансової системи нерозривно пов'язана з глобальною проблемою досягнення сталого та збалансованого економічного зростання. Глобальні події диктують необхідність фінансових реформ для створення більш сталої фінансової системи та значних структурних реформ для підтримки сталого зростання. Його орієнтирами є радикальна модернізація економічної структури на основі мобілізації довгострокових внутрішніх ресурсів, політика імпортозаміщення та розвиток місцевого виробництва, збільшення експорту промислової продукції, адекватна грошово-кредитна та бюджетно-податкова політика, регулювання інфляції, податкова стабілізація, активна інвестиційна та інноваційна політика, включаючи інвестиції в людський капітал, розвиток фінансових ринків і модернізація фінансової системи, сприяння конкуренції, усунення інституційних обмежень.

Розглядаючи функціональний стан фінансового сектору, необхідно досліджувати взаємозв'язки між сегментами фінансового посередництва. Аналізуючи взаємодію суб'єктів у фінансовому секторі, слід враховувати, що фінансування реального сектору економіки доповнюється іншими неринковими (перерозподільчими) джерелами. При аналізі функціональності фондового ринку як каналу фінансування реальної економіки виділяють дві тенденції – відносне послаблення фондового ринку та активізацію боргового фінансування [47].

Також, окрім зазначеного, одним із кроків у рамках модернізації функціональності діяльності банків та небанківських фінансових посередників є досягнення конфігурації банківської системи. Характеризуючи конфігурацію банківської системи, слід зазначити, що існують регіональні інституційні та функціональні диспропорції за місцем розташування банків

У цьому випадку виникає необхідність аналізу інтенсивності виконання двох основних функцій діяльності банків, до яких належать залучення депозитів та рівень кредитування, що характеризує фінансову наповненість географічних територій діяльності банків. На цьому тлі результати, як правило, однозначні, тобто функціональна насиченість приблизно збігається з інституційною безпекою, а лідерами та аутсайдерами є приблизно одні й ті ж кредитні організації.

Іноді національний банківський сегмент в окремих країнах характеризується високим ступенем фрагментарності. У ньому виникають окремі групи, шари та кластери. Кожна група характеризується різною вартістю ресурсів і доступом до зовнішніх запозичень, рівнем ліквідності та іншими параметрами.

У процесі модернізації фінансової системи країни одним із напрямів, який має бути реалізований у контексті функціональних підходів, є досягнення трансформації фінансової системи до тих реалій з урахуванням існуючих соціально-економічних реалій. У цьому контексті модернізація функціональних можливостей банківських і небанківських фінансових посередників може проявлятися у трьох напрямках:

- ☐ формування ефективної тенденції активної діяльності фінансових посередників;
- ☐ оптимізація структури фінансування;
- ☐ посилення взаємної діяльності окремих сегментів фінансового сектору

Конфігурація функціональності фінансового сектору має відповідати цілям стимулювання економічного розвитку та зростання. У зв'язку з цим, відповідно до принципів ринкової свободи фінансових посередників, мають бути створені сприятливі умови для обмеження певною мірою споживчого кредитування та зосередження банків на кредитуванні реального сектору. Крім того, для банків їхні індивідуальні рішення про інвестиційні кредити повинні підтримуватися зусиллями відповідного регуляторного органу щодо управління ризиками.

До методологічної бази системи показників ефективності фінансового сектору можна віднести:

- ☐ визначення структури показників рівня розвитку фінансового сектору;
- ☐ встановлення ієрархії показників за рівнями діяльності;
- ☐ деталізація питомих показників рівня розвитку;
- ☐ визначення випереджаючих показників розвитку;
- ☐ забезпечення організаційно-технічної підтримки моніторингу фінансового сектору;

□ консолідована оцінка ефективності взаємодії окремих сегментів фінансової системи.

Підвищення ефективності фінансового сектору в зазначених рамках необхідне не лише для захисту його внутрішньої стабільності та зрілості, а й для сприяння сталому та збалансованому розвитку національної економіки [45]

Запропоновані та актуалізовані теоретико-концептуальні ідеї щодо обґрунтування ролі та значення відповідних інституційних інститутів у рамках регулювання національної економіки постійно зберігають свою актуальність. Так, фундаментально обґрунтовані інституційні підходи до вивчення того чи іншого аспекту соціально-економічного життя були сформовані такими вченими, як Гуннар Мурдаль, Фрідріх фон Хайєк, Джордж Стіглер, Рональд Коуз, Роберт Фогель і Дуглас Норт, лауреати Нобелівської премії в економіка.

Провідну роль у створенні сприятливого інституційного фону для функціонування фінансових систем відіграють держави в особі регуляторів відповідних сегментів. Дослідження показують, що інституційні перетворення в період активних реформ коштують досить дорого. Так, у деяких країнах зафіксовано, що кошти, спрямовані на ці сфери, досягають 2,5-3 відсотка валового внутрішнього продукту на рік. Однак логічніше дивитися на це не як на витрати, а як на необхідну і варту інвестицію. Коли ми говоримо про межі регулювання у фінансовому секторі, то йдеться про розширення повноважень регуляторів на неринкову фінансову сферу (бюджет, податки), і навіть про надання їм функцій макроекономічного регулювання. Інституційний підхід передбачає розгляд фінансової системи як «системи державних і недержавних фінансових інститутів» або «системи фінансових ринків, фінансових посередників, організацій та фінансових інструментів», що полягає в передачі обмежених фінансових ресурсів від суб'єктів з надлишковими цих ресурсів протягом певного часу сприяє перерозподілу цих ресурсів шляхом надання їх суб'єктам господарювання, яким їх бракує.

Ці підходи, що висвітлюють конкретні елементи реально діючої в країні фінансової системи, відображають процеси динамічного розвитку фінансової

системи. Нині інститути фінансової системи досить різноманітні за функціями, які вони виконують. Уявлення про діяльність установ формують уявлення про суб'єктів, які визначають практичні правила здійснення діяльності організацій та установ, що надають фінансові послуги.

Таким чином, усі організації разом утворюють економічну систему регіону та країни. Їх фінансова діяльність виступає як єдиний механізм фінансових потоків, що вимагає дотримання загально визначених і регламентованих правил фінансової дисципліни. Досягнення зазначеної єдності можливе за підтримки фінансово-контрольних організацій, які здійснюють контроль за виконанням рішень і зобов'язань як складових системи фінансового менеджменту. При цьому найважливішою умовою керівництва є оцінка відповідальності за прийняті рішення щодо можливих правопорушень.

Фінансові установи мають великий вплив на циклічний розвиток соціально-економічних процесів, створюючи сильні коливання як на національному, так і на світовому ринках. В результаті таких процесів загальна вартість світового торговельного обороту нині менш ніж у п'ятдесят разів перевищує вартість фінансових потоків, сформованих фінансовими установами.

У зарубіжній практиці досягнення важливих результатів у вирішенні таких завдань покладено на інститути розвитку, які мають на меті підвищити ефективність обігу державних коштів, а також сприяти залученню приватних інвестиційних ресурсів у пріоритетні сфери економіки. Усе це в кінцевому результаті сприяє впровадженню інновацій у виробництво. Інституції розвитку представлені як спеціально створені державою організації, покликані стимулювати розвиток інноваційних процесів та соціальної інфраструктури в економіці за допомогою механізму державно-приватного партнерства [48].

Світовий досвід показує, що інститути розвитку дозволяють більш успішно вирішувати проблеми диверсифікації економіки, розробки та впровадження інноваційних рішень, формування якісно нових механізмів довгострокового фінансування. Зрештою, діяльність інститутів розвитку сприяє сталому та

збалансованому розвитку, сприяючи покращенню якості економічної та соціальної інфраструктури.

У зв'язку з цим значна роль інститутів розвитку в національній економіці в сучасний час визначається такими факторами:

- підготовка адекватних заходів відповідно до факторів, що викликають різке зменшення надходження фінансових коштів до бюджетної системи країни;

- інфраструктурні проекти, які не можуть гарантувати високу прибутковість і низький ризик, можуть бути реалізовані лише за участю держави, а точніше через державно-приватне партнерство, оскільки сама держава в деяких випадках не має можливості самостійно реалізовувати такі капіталомісткі проекти. Реалізувати такі проекти можливо лише через спільно створені інституції;

- підвищення рівня невизначеності та ризиків, труднощі у складанні довгострокових прогнозів розвитку світової економіки, перешкоджають ефективному залученню приватних інвестицій в інноваційні проекти. При цьому держава виступає гарантом повернення коштів інвесторам, що дає змогу певною мірою знизити інвестиційні ризики та підвищити лояльність інвесторів;

- через інститути розвитку готується необхідна інформація для налагодження ефективних партнерських відносин та покращення іміджу національних компаній, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції вітчизняного виробництва на світових ринках тощо.

Наразі, з досвіду низки країн, як інститути фінансового розвитку, універсальні банки розвитку, а також лізингові компанії, фонди регіонального розвитку, інститути інноваційного розвитку, зокрема бізнес-інкубатори, інститути підтримки розвитку стратегічних технологій, а також пріоритетні зони розвитку тощо.

Звідси можна узагальнити, що фінансовий сектор та його діяльність, будучи важливим постачальником капіталу для розвитку реального сектора, створює сприятливі умови для довгострокового економічного зростання. Проте неузгодженість динаміки матеріально-фінансового сегментів економіки порушує стійкість і збалансованість розвитку і зростання.

Інституційний сектор фінансів включає установи, основною функцією яких є надання послуг фінансового посередництва або допоміжної фінансової діяльності, як сукупність інституційних одиниць, однорідних за функціями, які вони виконують в економічному процесі, а також за джерелами фінансування.

Потенціал фінансового посередництва визначається прямим (як сума внутрішніх заощаджень суб'єктів господарювання всіх інституційних секторів) та непрямим, структурним (різниця між загальним доходом і кінцевим споживанням на валовий внутрішній продукт) методами [44].

Дослідження показують, що при розгляді поточної інституційної ситуації національної фінансової системи стає очевидним, що банківський сектор виступає як провідний сегмент національної фінансової системи. У зв'язку з цим, оцінюючи банківську систему з позицій регіонального аспекту в нашій країні та характеризуючи конфігурацію банківської системи, необхідно відзначити наявність регіональних, інституційних та функціональних диспропорцій у розміщенні банків.

При дослідженні інституційної ситуації фінансової системи, розглядаючи регіональний аспект діяльності банківського сектору як провідного сегмента фінансової системи, необхідно враховувати регіональні, інституційні та функціональні диспропорції, що існують у зонах розміщення банків. для характеристики конфігурації зазначеної системи.

Таке асиметричне розміщення банків порівняно з населенням дає змогу стверджувати про ступінь інституційної насиченості територій банківськими послугами [49].

Розглядаючи діяльність банків на регіональному рівні, необхідно вивчати інтенсивність діяльності двох важливих функціональних аспектів – залучення депозитів і надання кредитів, що характеризують фінансову наповненість територій. У цей час можливе позитивне очікування характеризується як функціональна повнота, що приблизно збігається з інституційною безпекою, лідери та аутсайди на поточному ринку практично однакові. Підсектор інституційного сектору фінансового посередництва, що характеризується як сегмент

небанківських фінансових посередників, включає як договірні депозити, так і небанківські структури інвестиційного типу, включаючи страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, пайові інвестиційні фонди. Ці посередники, носії якісно різних бізнес-моделей і функціональних можливостей, діють як своєрідне об'єднання споріднених установ, довгострокових грошових фондів і великих інституційних інвесторів на фінансовому ринку.

Трансформацію регулювання фінансового сектору можна назвати одним із напрямів, який необхідно реалізувати в інституційних рамках модернізації фінансової системи. При цьому провідну роль у створенні загалом сприятливого інституційного фону для функціонування фінансової системи відіграють державні структури в особі регуляторів відповідних сегментів.

Крім того, регулювання процесів консолідації вважається одним із питань, які повинні бути охоплені інституційною модернізацією у фінансовому секторі. Як захід, що доповнює органічний розвиток фінансових установ, консолідація у формі злиття, поглинання та участі має враховувати умови конкуренції та запобігати формуванню олігополістичних структур. Тут концентрацію слід розглядати не лише як інституційний фактор, а й як інструмент, що наближає рівні промислової та фінансової концентрації один до одного. Цей інституційний розрив продовжує залишатися перешкодою для зростання кредитування великих інвестиційних проєктів.

Оптимізація операційних витрат в рамках інституційної системи та скорочення витрат у цьому контексті є важливим елементом інституційного типу. Таким чином, будь-яка інституційна одиниця, яка знижує витрати, сприяє економічному зростанню. У широкому розумінні всі заходи, що здійснюються в напрямку підвищення ефективності діяльності суб'єктів ринку, можна вважати заходами по зниженню витрат. До відповідних заходів у цьому напрямку можна віднести:

- створення широкої ринкової інфраструктури (структурна диверсифікація фінансових установ);

- ☐ запровадження страхування відповідальності професійних учасників ринку цінних паперів та мікрофінансових організацій;
- ☐ підвищення якості корпоративного управління та контролю ризиків;
- ☐ зниження операційних витрат за рахунок спрощення процедур кредитування та корпоративних питань, усунення бар'єрів для входу на ринок;
- ☐ вдосконалення звітності банків і небанківських кредитних організацій;
- ☐ розширення інформаційної доступності та прозорості для інвесторів та позичальників, запобігання маніпулюванню фінансовим ринком та інсайдерській торгівлі;
- ☐ зниження альтернативних витрат на ведення фінансового бізнесу (усунення дорогих і непотрібних адміністративних функцій).

Одним із питань, яке потребує вирішення в рамках інституційного підходу до модернізації світової фінансової системи, є зміцнення взаємовідносин між фінансовими посередниками. Серед найважливіших напрямів реалізації зазначеної взаємодії можна виділити наступні:

- ☐ розвиток симбіотичних фінансових інструментів, що поєднують принципи кредитного та капітального фінансування, іншими словами, сек'юритизації банківських активів;
- ☐ інституціоналізація нових суб'єктів підприємницької діяльності, забезпечених активами, іншими словами, легалізація створення класу посередників між банками-емітентами облігацій, забезпечених активами, та їх покупцями. Йдеться про приватні фінансові компанії, які отримують кредитні портфелі від банків і видають забезпечені облігаційні позики [50].

ВИСНОВКИ

У даній магістерській роботі було проаналізовано сутність фінансових криз, причини їх виникнення та методи поширення у світовій економіці; досліджено наслідки подібних криз та запропоновані механізми та інструменти раннього попередження.

Світові фінансові кризи є важливим об'єктом вивчення у економічній науці так як показують незбалансованість розвитку економічної системи. Вона сильно впливає на комплексне порушення соціально-економічної стабільності суспільства. Причини економічних криз у різних країнах у різні історичні періоди були досить різними. Природа теперішніх криз унікальна.

Надзвичайні періоди виявляють недоліки традиційного економічного розуміння та поточної системи, що призводить до сумнівів і розробки нових стратегій. Кризи та епідемії – це події, які суттєво впливають на економічне та соціальне життя та спонукають уряди до впровадження надзвичайної політики. Криза 2008 року та пандемія Covid 19 — це надзвичайні періоди, які відбулися нещодавно, мали глобальний вплив і наслідки яких ще не повністю минули. В обидва періоди національні економіки зазнали серйозного впливу, і вони вийшла за межі загального економічного розуміння та взяли активну роль на ринку, впровадши інтервенціоністську політику.

Можна сказати, що розвиток економічної політики з кризою 2008 року та епідемією Covid 19 свідчить про певну зміну парадигми. В обидва періоди видно, що держави відігравали більш активну роль у боротьбі з кризами, а експансіоністська політика впроваджувалася легше. Цей процес можна інтерпретувати як наголос на підході, який бачить кризу як провал неокласичної економіки та виступає за необхідність політичної трансформації. Такі кроки, як жорсткіший нагляд за фінансовими ринками, посилення механізмів управління ризиками та запобігання кризам, показують, що альтернативні підходи беруться до уваги замість неокласичної економіки під час формування політики після кризи. Публічне взяття на себе збитків, що виникають через ринкову динаміку у вигляді

колапсів у фінансовому секторі та широкомасштабного економічного закриття, означає соціалізацію капіталістичних втрат.

Криза 2008 року виявила недоліки в регулюванні фінансового сектора. Таким чином, у наступні періоди було прийнято більш суворе регулювання та контроль з метою посилення фінансового регулювання та забезпечення фінансової стабільності. Цей розвиток є показником зміни парадигми у фінансовому секторі.

Пандемія Covid 19 чітко продемонструвала взаємозв'язок між економікою та громадським здоров'ям, і стало зрозуміло, що економічна політика має бути сумісною із заходами у сфері громадського здоров'я, а також слід враховувати стійкість системи охорони здоров'я. Це вимагає розгляду економічної політики з ширшої перспективи. Під час пандемії уряди країн запроваджували пакети стимулів на трильйони доларів, щоб стимулювати економіку та зменшити безробіття. Загалом це вказує на зміну парадигми в бік більш активного державного втручання та ширшої мережі соціального захисту на противагу поміркованій фіскальній політиці, якій віддавали перевагу раніше. Подібним чином політика кількісного пом'якшення досягла безпрецедентних масштабів. Однак зі збільшенням пропозиції грошей стає важко тримати рівень інфляції під контролем, і це створює труднощі для політиків.

У результаті події та економічні наслідки цих періодів поставили під сумнів деякі з основних припущень традиційної економічної думки та призвели до зміни парадигми, скеровуючи політиків до прийняття нових підходів до економічної політики.

Враховуючи те, що російсько-українська війна ще триває, то остаточні втрати для світової економіки ще не можна точно назвати у кількісному вимірі. Але можна точно бути впевненими, що наслідки вторгнення для світової економіки виявилися у вигляді наступних аспектів: збої у міжнародному ланцюжку поставок, підвищення цін на енергоносії, інфляція та подальше зростання цін на товари та продукти харчування, а також до підвищення рівня бідності серед населення. З цього можна зробити висновок, що геополітичні конфлікти, як правило, мають

економічний вплив на інші країни, і що такі конфлікти мають лише непоодинокий вплив на країну, до якої введено санкції.

Існуюча література не пропонує консенсусу щодо того, як визначити кризу для цілей систем раннього попередження. Тому доцільно працювати з дискретним і безперервним індексом паралельно, щоб вибір корисних індикаторів раннього попередження був настільки надійним, наскільки це можливо. Література також не пропонує повного списку всіх криз для передових країн, тому необхідно було оновити та розширити список для цілей дискретної моделі. Незважаючи на відмінності у визначенні криз, можна було визначити, які потенційні показники є найбільш корисними.

На практиці важливо відстежувати зростання цін на нерухомість, державний борг і глобальні змінні. Однак у випадку дискретної моделі, яка оцінює ймовірність настання кризи, національні змінні (такі як процентні ставки за кредитами, обсяг кредитів, наданих корпоративному сектору та дохідність державних облігацій) відіграють значно більшу роль; для безперервної моделі, яка описує вплив криз на реальну економіку, глобальні змінні (такі як обсяг світового кредиту, світове виробництво та ціни на сиру нафту) є найважливішою категорією індикаторів раннього попередження через взаємопов'язаність економік.

Результати безперервної моделі також показують, що сигнали раннього попередження про наслідки майбутніх криз походять від різних індикаторів з різними випередженнями. Один набір індикаторів вказує на ризик кризи за чотири або більше років до початку кризи, тоді як інший набір викликає тривогу лише незадовго до кризи, коли, ймовірно, надто пізно її зупинити. Тому важливо враховувати відмінності в прогностичній силі окремих індикаторів під час створення системи раннього попередження.

У висновках магістерської роботи також важливо відзначити, що розвиток та вдосконалення механізмів попередження фінансових криз стає актуальним завданням в умовах постійних змін та нестабільності світового фінансового ринку. Запропоновані рекомендації та шляхи удосконалення включають в себе зміцнення міжнародного співробітництва, вдосконалення індикаторів раннього

попередження, активну роль регуляторів та міжнародних організацій у розвитку стандартів та контролю.

Також важливо відзначити, що попередження світових фінансових криз потребує комплексного підходу, що об'єднує технологічні інновації, фінансову грамотність, ефективний моніторинг ринків та гнучкі механізми реагування на зміни. Зазначені висновки відкривають перспективу для подальших досліджень та впровадження конкретних заходів з метою забезпечення стійкої та ефективної глобальної фінансової системи. Перспективи подальших наукових досліджень у даному напрямку передбачають розробку наукових рішень щодо формування міжнародних та національних програм сталого економічного розвитку. Це вимагатиме вирішення глобальних проблем, таких як подолання негативних наслідків світових економічних криз, боротьба з бідністю, голодом, перенаселенням, екологічними проблемами тощо, з урахуванням особливостей і проблем кожного конкретного регіону чи країни.

У світовій практиці для подолання наслідків фінансових криз використовуються різноманітні інструменти та заходи, такі як антиінфляційна політика, фіскальне стимулювання, експортна експансія на висхідних ринках, періодичне звуження кредитування й зниження економічних та фінансових ризиків. Зокрема, враховуючи досвід подолання останньої фінансово-економічної кризи, актуально використовувати сучасні напрями антиінфляційної політики, такі як мінімізація дефляційних процесів, суттєве скорочення видатків і дефіцитів, кредитне звуження, обмеженість процентної політики, пошук механізмів виходу з єдиного економічного простору, зони єдиної валюти та захист внутрішніх ринків.

Таким чином, сучасна глобальна криза має системний характер і ставить під сумнів традиційні підходи до організації виробництва та процесів відтворення, змінюючи роль традиційного індустріального господарства із провідної на структурно периферійну й технологічно допоміжну. Розподіл вироблених благ ще не виявив тенденцій до зростання концентрації багатства, розшарування країн на багаті й бідні, а окремих соціумів – на найбагатші прошарки населення та групи з низькими доходами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронкова В.Г. Соціально-економічне прогнозування: навчальний посібник. Київ: ВД "Професіонал", 2004. 283 с.
2. Чернявский А.Д. Антикризове управління підприємством: навчальний посібник. Львів: МАУП, 2006. 256 с
3. Ткаченко А.М. Сучасний підхід до антикризового управління машинобудівним підприємством: монографія / А.М. Ткаченко, О.П. Єлець. Запоріжжя: Видавництво Запорізької державної інженерної академії, 2010. 277 с
4. Орловська О. В. Світові економічні кризи: причини виникнення, наслідки та шляхи подолання / Науковий вісник національного лісотехнічного університету України: збірник наук.-техн. праць. Львів: РВВ НЛТУ України, 2015. Вип. 25.2. С. 197–202.
5. Вовк В. Я., Дмитрик Ю. В. Діагностування кризи з боку центральних банків: зарубіжний та вітчизняний досвід. Вісник НБУ. 2013. №3. С.20-25
6. Schwartz A.I. Real and Pseudo – Financial Crises, [w:] F. Capie, G.E, 2008. – 124 p.
7. Лазня А. Фінансова криза: причини виникнення та вплив на світову економіку / А. Лазня // Світ фінансів. – 2012. - № 2. – С. 54–62.
8. Чухно А. А. Сучасні фінансово-економічні кризи: природа, шляхи і методи подолання / А.А. Чухно // Економіка України. – 2010. – № 1.
9. Krugman P.A. Model of Balace-of-Payments Crises // Journal of Money, Credit and Banking. – 1979/ - Vol.11, No 3. – P.311-325.
10. Pesenti, P. ve Tille, C. (2006). The economics of currency crises and contagion: An introduction.
11. 10. Кравчук Н. Я. Антикризові стратегії та міжнародна фінансова безпека: Навчально-методичний посібник/Кравчук Н. Я Безгубенко В. Ю.– Тернопіль: Vector, 2011.– 172 с.
12. Шабельник Т. В., Марена Т. В., Шабельник М. М. Сучасні підходи до типологізації світових фінансових криз. URL: <https://www.business->

inform.net/export_pdf/business-inform-2020-10_0-pages-6_13.pdf (дата звернення: 27.11.2024)

13. Воронова О. В., Марущак С. М., Пугачов М. І. Глобальні фінансово-економічні кризи та їх вплив на економіку держав. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2459/2378> (дата звернення: 27.11.2024)

14. The Money Supply and the Banking System Before and During the Great Depression [Електронний ресурс] // San José State University - Department of Economics. – 2019. URL: <https://www.sjsu.edu/faculty/watkins/depmon.htm>. (дата звернення: 28.11.2024)

15. The Great Depression: What Happened, What Caused It, and How It Ended. URL: <https://www.thebalancemoney.com/the-great-depression-of-1929-3306033> (дата звернення 28.11.2024)

16. Педь І. В. Світові фінансово-банківські кризи: особливості та причини виникнення / І. В.Педь, Ю. М. Лисенков, С. П. Ящук // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» [Електронний ресурс]. URL: <http://economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1248> (дата звернення 28.11.2024)

17. World Economic Outlook, October 1998, IMF, Washington [Electronic resource] – URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/weo1098/pdf/1098ch2.pdf>. (дата звернення 28.11.2024)

18. Офіційний сайт Світового банку. URL: <https://www.worldbank.org/en/home> (дата звернення 28.11.2024)

19. William Quinn, Queen's University Belfast, John D. Turner, Queen's University Belfast. Boom and Bust A Global History of Financial Bubbles

20. Держком. статистики України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення 29.11.2024)

21. Національний банк України // <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення 29.11.2024)

22. Барро, Р. Дж., Урсуа, Дж. Ф., Венг, Дж. (2020). Коронавірус і велика пандемія грипу : уроки « іспанського грипу » щодо потенційного впливу коронавірусу на смертність та економічну активність .

23. Коронавірус в цифрах: як змінилася світова економіка. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51994936> (дата звернення 01.12. 2024)

24. Cutler, D. M., & Summers, L. H. (2020). The COVID-19 Pandemic and the \$16 Trillion Virus. *JAMA*, 324, 1495-1496.

25. Rossen, L. M., Nørgaard, S. K., Sutton, P. D., Krause, T. G., Ahmad, F. B., Vestergaard, L. S. et al. (2022). Excess All-Cause Mortality in the USA and Europe during the COVID-19 Pandemic, 2020 and 2021. *Scientific Reports*, 12, Article No. 18559.

26. Global Economic Prospects, The World Bank, 2020. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine> (дата звернення: 01.12.2024)

27. Ozili, P. K. Global economic consequence of Russian invasion of Ukraine.

28. Thomson, F. (2023). One year on: Impact of the Ukraine war on global energy prices. [online] URL: <https://www.openaccessgovernment.org/one-year-impact-of-ukrainewar-global-energy-prices-input-output-analysis/152599/> (дата звернення: 01.12.2024)

29. Russia's war in Ukraine has distorted global trade routes. URL: <https://www.intellinews.com/russia-s-war-in-ukraine-has-distorted-global-trade-routes-270642/> (дата звернення: 01.12.2024)

30. Orhan E. The effects of the Russia-Ukraine war on global trade. *Journal of International Trade, Logistics and Law*, 2022, 8(1): 141-146

31. Задорожна Т. Глобалізація фінансових ринків: сутність та вплив на регулювання національних ринків цінних паперів. *Економічний аналіз*. 2020. №3. С. 81 – 89. URL: <http://dx.doi.org/10.35774/econa2020.03.081> (дата звернення: 02.12.2024)

32. Плотніков В. О. Глобальні проблеми соціально-економічного розвитку та нейтралізації ризиків економічної безпеки періоду економічної кризи. *Економіка і управління*, 2014. № 3.6. С. 12-16.

33. Офіційний сайт Світового банку. URL: <https://www.worldbank.org/en/home> (дата звернення: 02.12.2024)
34. Сидорович А. В. Світова економічна криза і новий економічний курс. Суспільство. Держава. Політика, 2013. № 2. С. 7-22.
35. Соловйов В. І. Фінансова безпека як основоположний фактор незалежності держави. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу, 2011. № 3(15). С. 148.
36. Шабельник Т. В., Марена Т. В., Шабельник М. М. Моделювання виникнення світових фінансових криз у системі забезпечення фінансової безпеки країн. Бізнес Інформ. 2020. №3. С. 75 – 82.
37. Любохинець Л.С. Світові фінансові ринки в умовах глобалізації. Економіка і суспільство. 2018. № 15. С. 40-45.
38. Міщенко В. І., Лисенко Р. С. Взаємодія органів державного управління як фактор подолання фінансової кризи. Фінанси України, 2009. № 1. С. 50-57
39. Padhan, R., & Prabheesh, K. (2019). Effectiveness of Early Warning Models: A Critical Review and New Agenda for Future Directions . Bulletin of Monetary Economics and Banking, 22 ,457-484.
40. Al-Assaf, G. (2017). An Early Warning System for Currency Crisis: A Comparative. International Journal of Economics and Financial Issues, 7, 43-50.
41. Akimova, L.M. Planning of socioeconomic development of the territories(experience of European Union). International Journal of Management,11(4),2020.P.638-646.
- 42.Ukraine: the rapid assessment of damage and restoration needs.2022.URL:<https://documents1.worldbank.org/curated/en/099545009082226957/pdf/P1788430ed0fce0050b9870be5ede7337c6.pdf> (дата звернення: 02.12.2024)
43. Bilynska M., Garakanidze Z.Building national resilience after the war: economic and critical infrastructure approach. Models of national economy development: yesterday, today, tomorrow. No 1-2, 2022. p. 5-15.

44. Persson,T., Parker,C.F.and Widmalm,S.Social trust,impartial administration and public confidence in EU crisis management institutions.PublicAdministration,2016,95(1).P.97-114.

45. BundyJ., PfarrerM.D., ShortC.E.,Coombs W. T. Crises and crisis management: Integration, interpretation,and research development.Journal of Management.2017.Vol.43(6).P.1661-1692.

46. Сіденко С., Кульбіда М. Міжнародні фінансові організації у процесах економічної модернізації країн. Міжнародна економічна політика. 2020. № 1-2

47. Fintechs: A new paradigm of growth. McKinsey & Company. URL: <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/fintechs-a-newparadigm-of-growth> (дата звернення: 02.12.2024)

48. Third Party Risk Management in Financial Services. PwC. URL: <https://www.pwc.ch/en/services/consulting/tprm.html> (дата звернення: 02.12.2024)

49. Griffiths, J. (2019). Solving the low-income country debt crisis: four solutions.

50. Walter Frick. What Will the Global Economy Look Like in 2023? URL: <https://hbr.org/2022/12/what-will-the-global-economy-look-like-in-2023> (дата звернення 02.12.2024)

Звіт подібності

метадані

Заголовок

Механізми та інструменти попередження світових фінансових криз

Автор

Мамішов Мурад Бахруз ОГЛИ

Науковий керівник / Експерт

проф. Стежко Н.В.

підрозділ

кафедра міжнародної економіки

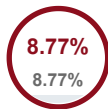
Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв		0
Інтервали		4
Мікропробіли		10
Білі знаки		0
Парафрази (SmartMarks)		111

Обсяг знайдених подібностей

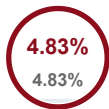
Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

КП 1

25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

КП 2

17530

Кількість слів

КЦ

135957

Кількість символів

Подібності за списком джерел

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Колір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз

Колір тексту

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	
1	Воронова, Марущак, Пугачов.docx 6/13/2023 Publishing House "Helvetica" (Видавничий дім "Гельветика")	131	0.75 %
2	Шевця Рената стаття (2).docx 10/15/2022 Publishing House "Helvetica" (Видавничий дім "Гельветика")	84	0.48 %
3	ФМВ_2022_292_МайданюкБО 7/11/2024 Ukrainian national aviation university (Ukrainian national aviation university)	71	0.41 %

4	Роль глобальних фінансових криз у розвитку світової економіки (на прикладі G7) 11/29/2024 Taras Shevchenko National University of Kyiv (Навчально-науковий інститут міжнародних відносин)	62	0.35 %
5	Роль глобальних фінансових криз у розвитку світової економіки (на прикладі G7) 11/29/2024 Taras Shevchenko National University of Kyiv (Навчально-науковий інститут міжнародних відносин)	58	0.33 %
6	Роль глобальних фінансових криз у розвитку світової економіки (на прикладі G7) 11/29/2024 Taras Shevchenko National University of Kyiv (Навчально-науковий інститут міжнародних відносин)	53	0.30 %
7	Роль глобальних фінансових криз у розвитку світової економіки (на прикладі G7) 11/29/2024 Taras Shevchenko National University of Kyiv (Навчально-науковий інститут міжнародних відносин)	46	0.26 %
8	https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/63086e7e-c458-40d0-aac5-df9e9a72db44/content	43	0.25 %
9	http://www.economy.in.ua/pdf/7_2020/24.pdf	37	0.21 %
10	Воронова, Марущак, Пугачов.docx 6/13/2023 Publishing House "Helvetica" (Видавничий дім "Гельветика")	37	0.21 %

з бази даних RefBooks (0.15 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	
джерело: Paperity			
1	Modern Approaches to Typologizing the Global Financial Crises Marena Tatyana V., Shabelnyk Mykola M., Shabelnyk Tetiana V.;	27 (2)	0.15 %

з домашньої бази даних (0.12 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	
1	Діяльність Світового банку в Україні на прикладі проекту з відновлювальної енергетики.docx 4/17/2020 Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman KNEU (кафедра міжнародного менеджменту)	16 (1)	0.09 %
2	Діяльність ЄБРР в Україні 12/13/2022 Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman KNEU (кафедра корпоративних фінансів і контролінгу)	5 (1)	0.03 %

з програми обміну базами даних (5.44 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	
1	Роль глобальних фінансових криз у розвитку світової економіки (на прикладі G7) 11/29/2024 Taras Shevchenko National University of Kyiv (Навчально-науковий інститут міжнародних відносин)	421 (17)	2.40 %

2	Воронова, Марущак, Пугачов.docx 6/13/2023 Publishing House "Helvetica" (Видавничий дім "Гельветика")	187 (4)	1.07 %
3	ФМВ_2022_292_МайданюкБО 7/11/2024 Ukrainian national aviation university (Ukrainian national aviation university)	164 (6)	0.94 %
4	Шеве́ря Рената стаття (2).docx 10/15/2022 Publishing House "Helvetica" (Видавничий дім "Гельветика")	84 (1)	0.48 %
5	Магістерська. Шеве́ря Рената.docx 12/7/2022 Uzhhorod National University (Department)	47 (3)	0.27 %
6	Економіко-правові та управлінсько-технологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд : матеріали міжнародної науково-практичної конференції : у 3 т. Том 1. 10/28/2024 University of Customs and Finance course papers (University of Customs and Finance course papers)	19 (1)	0.11 %
7	ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ, ОБУМОВЛЕНИХ ПАНДЕМІЄЮ COVID-19 9/23/2020 State University "Zhytomyr Polytechnic" (State University "Zhytomyr Polytechnic")	13 (1)	0.07 %
8	Миротворчість, як складова державної політики України 12/11/2022 Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University (Кафедра управління)	12 (1)	0.07 %
9	1,1 НА ПЕРЕВІРКУ.docx 4/22/2020 Uzhhorod National University (UzhNU)	7 (1)	0.04 %

з Інтернету (3.05 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ДЖЕРЕЛО URL	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	
1	https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/63086e7e-c458-40d0-aac5-df9e9a72db44/content	344 (20)	1.96 %
2	http://www.economy.in.ua/pdf/7_2020/24.pdf	89 (4)	0.51 %
3	https://thepresentation.ru/finansy/mzhnarodniy-bank-rekonstrukts-ta-rozvitku	33 (2)	0.19 %
4	http://www.business-navigator.ks.ua/journals/2019/56_1_2019/56_1_2019.pdf	24 (2)	0.14 %
5	http://um.co.ua/1/1-2/1-26279.html	13 (1)	0.07 %
6	https://www.ukrtextbook.com/mizhnarodna-torgivlya-ta-investici%D1%97-pavlenko-i-i/mizhnarodna-torgivlya-ta-investici%D1%97-pavlenko-i-i-4-6-suchasni-tendenci%D1%97-rozvitku-svitovix-fondovix-rinkiv.html	12 (1)	0.07 %
7	https://otherreferats.allbest.ru/international/00216665_3.html	11 (1)	0.06 %
8	http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/chnu_ekon_2015_5(1)_31.pdf	9 (1)	0.05 %

Список прийнятих фрагментів (немає прийнятих фрагментів)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗМІСТ	КІЛЬКІСТЬ ОДНАКОВИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
---------------------	-------	---------------------------------------

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ

**ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВЕКТОР
ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ
УКРАЇНИ**

УДК 339.922(477:4-672ЄС)
Є 24

Організаційний комітет:

Бурмака Микола Олексійович - к.е.н., доцент
Вінська Оксана Йосипівна – к.е.н., доцент
Галенко Оксана Миколаївна – д.е.н., професор
Козачок Тетяна Сергіївна – к.е.н., доцент
Максименко Анна Вікторівна – к.е.н., доцент
Мозговий Олег Миколайович – д.е.н., професор
Олійник Вікторія Володимирівна – к.е.н., доцент
Прісняк Сергій Олександрович – старший викладач
Сандул Марія Станіславівна - к.е.н., доцент
Солодковський Юрій Мечиславович – к.е.н., доцент
Столярчук Ярослава Михайлівна - д.е.н., професор
Федірко Олександр Анатолійович – д.е.н., доцент
Циганкова Тетяна Михайлівна – д.е.н., професор
Черницька Тетяна Володимирівна – к.е.н., доцент

(Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана)

*Редколегія може не поділяти погляди, викладені у збірнику.
Автори тез доповідей несуть відповідальність за їхній зміст*

Євроінтеграційний вектор економічного зростання України: зб. матеріалів
Є 24 студентської наук.-практ. Інтернет-конф.[Електронний ресурс], 21 листопада 2024 р.,
м. Київ. – Київ: КНЕУ, 2024. – 198 с.
ISBN 978-966-926-509-8

У збірнику подано тези доповідей студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету міжнародної економіки і менеджменту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

УДК 339.922(477:4-672ЄС)

*Розповсюджувати та тиражувати
без офіційного дозволу КНЕУ забороняється*

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗРОСТАННЯ

Курс України на входження до європейської та світової спільноти розвинутих країн вимагає детального аналізу шляхів комплексного забезпечення високого рівня інвестиційної привабливості національної економіки. Інвестиційну привабливість держави можна оцінити за допомогою системи показників різних міжнародних рейтингових агентств, а саме:

- Індекс легкості ведення бізнесу;
- Індекс глобальної конкурентоспроможності;
- Індекс інвестиційної привабливості [2]

Питання необхідності залучення іноземних інвестицій вивчається вже не перший рік. Підвищення інвестиційної привабливості регіону, та країни в цілому, у своїх наукових працях досліджували такі вітчизняні науковці як: Швець Ю., Бурдило О., Рзаєв Г., Вакулова В., Крихівська Н., Коваль Н., Мотриченко В. та інші. Серед іноземних діячів також чимало, хто досліджував інвестиційний клімат України. Андерс Аслунд – шведський економіст, який досліджував економічні та політичні питання України, зокрема інвестиційний клімат, а Тімоті Еш – британський економіст, який аналізує ризики та привабливість українського ринку для іноземних інвесторів. Також Даніель Беккер – німецький дослідник, який вивчав вплив макроекономічних умов на іноземні інвестиції в Україні.

Станом на поточний рік в Україні спостерігається зниження інвестиційної привабливості через масштабну війну в країні (рис. 1). На думку Європейської Бізнес Асоціації, військові дії на території держави є першими серед можливих факторів, які можуть негативно вплинути на рівень інвестиційної привабливості держави. Друге місце посідають військові атаки на енергосистему країни, які суттєво ускладнюють, а подекуди й унеможливають ведення бізнесу, третє – корупція на різних рівнях. Проте, окрім негативних факторів, є кілька позитивних зрушень щодо високого рівня інвестиційної привабливості української економіки під час активних бойових дій. Наприклад, згідно з опитуванням компаній-членів ЄБА, таким фактором може бути надання Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу та високі очікування інвесторів щодо глибоких реформ на тлі умов міжнародної фінансової угоди про допомогу з Україною, такі як EFF МВФ.

Рисунок 1. Прямі іноземні інвестиції в Україну, 2019–2024 рр. (млн дол.)

Джерело: створено автором на основі [3]

З офіційних статистичних даних щодо зовнішніх інвестиційних надходжень в Україну за останні 5 років бачимо, що критичні спади спостерігалися в роки ескалації військово-політичного конфлікту на сході України, а також у період жорсткої карантинної політики у зв'язку з пандемією COVID-19. У 2023 р. найвагоміші обсяги інвестицій (залишків) припали на підприємства промисловості (41,9%). Ще 16,3% інвестицій, були спрямовані до установ і організацій, що займаються гуртовою та роздрібною торгівлею, а також ремонтом автотранспортних засобів і мотоциклів.

Щодо основних країн-інвесторів, Кіпр займає лідируюче положення, здійснивши 33,1% прямих інвестицій у 2022 р., на другому місці розташувались Нідерланди, частка яких в інвестуванні України становила 19,5%, далі Швейцарія (5,1%), Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії – з 4,8%, Німеччина (4,97%), Австрія (3,2%), Люксембург (2,5%), Франція (2,2%) та ін. [4]. Як бачимо, основна частина надходжень припадає на невелику кількість країн, що свідчить про незначну географічну диверсифікацію країн-експортерів прямих іноземних інвестицій (ПІІ) до України. Аналіз прямих іноземних інвестицій в Україну показує їх нерівномірність. Відмінності в розподілі потоків прямих іноземних інвестицій у світовій економіці залежать від наявності ресурсів у країні, її промислового розвитку та агломерацій великих міст, економічних перспектив співпраці з іншими країнами. Відповідність напряму інвестування пріоритетам національної стратегії розвитку є показником «якості» інвестицій та оцінкою державної політики щодо залучення інвестицій. В економіці України до війни найбільш привабливими сферами для інвестицій були промисловість, сільське господарство, фінансова і страхова діяльність, торгівля [1, с. 45].

Політику відновлення інвестиційних процесів доречно розробляти, орієнтуючись на безперервність інвестиційної діяльності згідно зі стратегічним плануванням. Першочергово доцільно спрямувати інвестиції на потреби військово-оборонного комплексу та забезпечення населення країни товарами нагальної необхідності. Також, залучаючи інвесторів у постконфліктні регіони, треба акцентувати увагу на комунікаціях з медіа та стейкхолдерами. [5, с. 109].

На основі аналізу інвестиційної привабливості України можна зробити наступні кроки щодо її підвищення:

1. Здійснення реформ, особливо у сферах судової системи та приватної власності, як це передбачено міжнародними угодами про фінансову допомогу Україні, що наблизить українське законодавство та регулювання ринку до стандартів ЄС та підвищить впевненість інвесторів у захисті своїх прав.

2. Зосередження проектів відновлення на високотехнологічному виробництві, що сприятиме створенню продукції з вищою доданою вартістю та відкриватиме більше можливостей для залучення інвестицій в економіку.

3. Врахування сталого підходу до відновлення економіки, який враховуватиме економічний, соціальний та екологічний розвиток, відповідатиме сучасним стандартам побудови економіки розвинутих країн та, відповідно, підвищуватиме інвестиційну привабливість України для іноземних інвесторів.

Список літератури:

1. Rudevskaya Victoria, Shvets Natalia, Shkvaryliuk Marta, Tanase Victoria. Genesis of the concept of sustain-able development and the directions of its achievement in society. socio-economic relations in the digital society. Volume 4 (46), 2022. P. 37–48.
2. Конакова, К.М. Оцінка та напрями покращення інвестиційної привабливості України: рейтинговий підхід. Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство / голов. ред. М.М. Палінчак. Ужгород : Гельветика, 2019. Вип. 26. Ч. 1. С. 84 –90.
3. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в Україну. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/> (дата звернення: 06.11.2024).
4. Investytsiina diialnist v Ukraini za 2022 rik. [Investment activity in Ukraine for 2022]. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=b6d0940d-2443-41c4-82ec-86e6d2e56973&title=InvestitsiinaDiialnistVUkrainiZa2022-Rik> (дата звернення: 06.11.2024)
5. Bilyk R. S., & Havrylyuk O. V. (2022). Suchasni problemy zaluchennya investytsiynykh resursiv v ekonomiku Ukrayiny [Modern problems of attracting the investment resources in the economy of Ukraine]. Rehional'na ekonomika. Regional Economy, vol. 105 (3), pp. 106–111.